

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ В
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0358-а
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.04 Германські мови
та літератури (переклад включно)
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Гнідь Крістіна Сергіївна

Керівник к. філол. н., доц. Веремчук Е. О.

Рецензент к. філол. н., доц.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.04 Германські мови та літератури (переклад включно)

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ГНІДЬ КРИСТИНИ СЕРГІЇВНИ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Особливості вербалізації етичних категорій в англійській мові»

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Веремчук Ельдар Олександрович, к. ф. н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від «22» квітня 2019 року № 596-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 09 січня 2020 р

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту) наукові роботи у галузі лінгвокогнітивістики, лексикології, семасіології

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) поняття про лінгвокогнітивний аналіз; 2) теорія семантико-когнітивного аналізу 3) проблема концептуальної та мовної картин світу; 4) лінгвофілософське осмислення етичних категорій; 5) роль етимологічного аналізу

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Веремчук Е. О., к. ф. н., доц.	25.04.2019	25.04.2019
Розділ 1	Веремчук Е. О., к. ф. н., доц.	11.06.2019	11.06.2019
Розділ 2	Веремчук Е. О., к. ф. н., доц.	04.10.2019	04.10.2019
Висновки	Веремчук Е. О., к. ф. н., доц.	19.11.2019	19.11.2019

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2019	виконано
2	Добір фактичного матеріалу	травень 2019	виконано
3	Написання вступу	травень 2019	виконано
4	Написання теоретичного розділу	серпень 2019	виконано
5	Написання практичного розділу	жовтень 2019	виконано
6	Формулювання висновків	листопад 2019	виконано
7	Проходження нормоконтролю	січень 2020	виконано
8	Одержання відгуку та рецензії	січень 2020	виконано
9	Захист	січень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ (підпис)

К. С. Гнідь
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Е. О. Веремчук
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

М. В. Залужна
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 68 сторінок, 76 джерел.

Об'єкт дослідження: базові морально етичні концепти англійськомовної концептуальної картини світу.

Мета роботи: висвітлення особливостей мовної об'єктивації англійськомовних лінгвоетичних категорій.

Теоретико-методологічні засади: роботи провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема теорія лінгвоконцептуального аналізу (Дж. Лакофф, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова, О. П. Воробйова) теорія картин світу (С. Г. Воркачев, Л. Вайсгерер), теорія семантико-когнітивного аналізу (В. Еванс, Дж. Лакофф, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, В. А. Маслова).

Отримані результати: Сукупність моральних категорій складає морально етичну картину світу, що є складовою концептуальної картини світу в цілому. Базовими лінгвоетичними концептами у рамках дослідження були визначені концепти GOOD / EVIL, DIGNITY. До ядерних вербалізаторів вищезазначених етичних категорій належать прямі номінації, тоді як периферію формують фразеологізми та паремії. Цей пласт може містити у собі навіть протилежні за змістом когнітивні диференційні ознаки, які навіть суперечать одна одній. Це пояснюється тим, що ця аналізована категорія вербалізується відповідно до різних ракурсів, а отже, може осмислюватися по різному у різних обставинах. Семантико когнітивний та лінгвоконцептуальний аналізи довели, що внутрішня форма категорії good зазнала значних змін у діахронічній перспективі, тоді як категорія DIGNITY зазнала значно менших змін. Лінгвоетична категорія NOBILITY, яка пов'язана з DIGNITY формує окремий пласт цього лінгвоетичного концепту.

Ключові слова: *етимологія, етична категорія, когнітивна ознака, концептосфера, семантико-когнітивний аналіз.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЙ ЕТИКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ...	9
1.1 Етика як філософська проблематика.....	9
1.2 Теорія картин світу.....	15
1.3 Англійськомовна лівоетична картина світу.....	22
1.4 Базові етичні концепти.....	27
1.5 Ключові положення лінгвокогнітивної методології	30
РОЗДІЛ 2 КОГНІТИВНИЙ ЗМІСТ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ	34
БАЗОВИХ ЕТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ.....	
2.1 Когнітивний зміст етичної категорії GOOD.....	34
2.1.1 Семантико-етимологічний аналіз ядерних вербалізаторів	34
категорії GOOD.....	
2.1.2 Семантико-когнітивний аналіз периферійних вербалізаторів	44
категорії GOOD.....	
2.2 Когнітивний зміст етичної категорії HONOUR.....	49
2.2.1 Семантико-етимологічний аналіз ядерних вербалізаторів	49
категорії DIGNITY.....	
2.2.2 Семантико-когнітивний аналіз периферійних вербалізаторів	55
категорії DIGNITY.....	
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КС – картина світу

МКС – мовна картина світу

ЛСВ – лексико-семантичний варіант

ВСТУП

Сучасна антропоцентрична парадигма, яка встановилася у науці вплинула на вектор наукових пошуків і лінгвістичних досліджень. Так, у фокус сучасного мовознавства все частіше потрапляють питання класифікації та категоризації дійсності, а також об'єктивація свідомості мовними засобами. Відомо, що мова є засобом вербалізації концептів, які містяться у свідомості. Сукупність таких ментальних одиниць складає концептуальну картину світу, комунікативно-релевантна частина якої зазнає вербалізації за допомогою одиниць лінгвального коду.

Однак, концептуальна картину світу не є однорідною і у її складі можна виділити певні концептуалізовані фрагменти, що корелюють із відповідними фрагментами об'єктивної дійсності. Одним із таких фрагментів виступає мораль, як екстралінгвальний соціокультурний феномен. Відповідно у свідомості мовців цей фрагмент зазнає концептуалізації, що умовно можна представити у вигляді частини мовної картини світу, саме у вигляді лінгвоетичної картини світу.

Проблема картини світу типологія, принципи формування дуже часто ставали об'єктами лінгвістичних досліджень. Так, зокрема мовну картину світу досліджували такі вчені як Ю. Д. Апресян, А. А. Залізник, А. А. Гвоздева. Проблеми концептуальної картини світу та її кореляція із мовною висвітлювалися у роботах таких вчених як З. Д. Попова, Ю. А. Стернін [Попова 2007], В. Н. Телія [Телія 1998].

Серед досліджень такого напрямку окремо постають роботи присвячені висвітленню окремих фрагментів картини світу – концептів. Цими питаннями займаються О. С. Кубрякова [Кубрякова 2004], Ю. С. Карасик [Карасик 2001], Ю. С. Степанов [Степанов 2007], Е. А. Піменова, в зарубіжному мовознавстві Дж. Дакофф [Lakoff 1997] В. Еванс [Evans 2006]. Проблему етики розробляли Ф. Х. Кесседі [Кессиди 2006], Л. В. Максимов [Максимов 1998]. Однак попри

чисельну кількість подібних робіт питання вербалізація етичних категорій крізь призму лінгвокогнітивної методології не є повністю висвітленим. З іншого боку морально-етичні цінності посідають чільне місце у свідомості сучасних людей. Саме ці два факти і формують **актуальність** поданого дослідження.

Метою наукової розвідки є висвітлення особливостей мовної об'єктивації англійськомовних лінгвоетичних категорій.

Відповідно до поставленої мети вбачається за необхідне реалізувати наступні завдання:

- узагальнити та систематизувати матеріал стосовно принципів та методів когнітивного аналізу
- встановити роль морально-етичних категорій у концептуальній та мовній картинах світу;
- виявити основні лінгвоетичні англійськомовні концепти;
- інвентаризувати корпус прямих вербалізаторів вищевстановлених концептів;
- здійснити етимологічний та семантичний аналіз обраних вербалізаторів;
- виділити когнітивні диференційні ознаки аналізованих концептів
- висвітлити семантичний прототип базових лінгвоетичних концептів в англійськомовній картині світу.

Об'єктом дослідження є базові морально етичні концепти англійськомовної концептуальної картини світу, а **предметом** виступають особливості їх мовної об'єктивації.

Теоретико-методологічною базою дослідження виступають роботи провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема теорія лінгвоконцептуального аналізу (Дж. Лакофф, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова, О. П. Воробйова) теорія картин світу (С. Г. Воркачев, Л. Вайсгерер), теорія семантико-когнітивного аналізу (В. Еванс, Дж. Лакофф, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, В. А. Маслова).

У відповідності з метою дослідження були використані наступні **методи**: Так, зокрема, серед загальнонаукових методів слід виділити метод дедукції та індукції, метод аналізу та синтезу, узагальнення та систематизації. До лінгвістичних методів належать метод аналізу словникових дефініцій (виявлення семантики аналізованих одиниць), етимологічний аналіз (висвітлення внутрішньої форми), метод семантико-когнітивного аналізу (для висвітлення семантичних трансформаторів вербалізаторів концептів), концептуальний аналіз (виділення когнітивних диференційних ознак, що вербалізуються аналізованими одиницями).

Матеріалом дослідження стали одиниці відібрані з лексикографічних, що вербалізують аналізовані морально-етичні концепти, загальною кількістю більше 50 одиниць.

Практичне значення кваліфікаційної праці полягає у можливості застосування її результатів під час практичних та семінарських занять з лексикології та спецкурсу з лінгвокогнітивістики та лінгвокультурології.

Логіка дослідження передбачила наступну **структуру роботи**: вступ, два розділи, висновки та список використаних джерел. У вступі подано введення в проблематику та окреслено об'єкт, предмет та завдання дослідження, зазначено матеріал та застосовані методи.

У першому розділі здійснено узагальнення та систематизацію матеріалу стосовно теорії картин світу, кореляції мовної картини світу та концептосфери. Також розглянуто теорію та методологію семантико-когнітивного та етимологічного аналізу, висвітлено лінгвофілософські підвалини дослідження етичних категорій.

Другий розділ присвячений аналізу мовного матеріалу та встановленню особливостей об'єктивації базових лінгвоетичних категорій мовними засобами. Зокрема було висвітлено внутрішню форму мовних одиниць, що об'єктивують базові лінгвоетичні концепти, встановлено експліковані когнітивні ознаки, проаналізовано семантику досліджуваних

одиниць на синхронному мовному зрізі, виявлено когнітивні диференційні ознаки, що об'єктивуються вербалізаторами та висвітлено фразеологізми та паремії, у яких аналізовані етичні категорії зазнають актуалізації.

У висновках подано систематизовані результати роботи та окреслено перспективи подальших досліджень.

Загальна кількість сторінок у роботі – 68, список використаної літератури нараховує 76 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЙ ЕТИКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

1.1 Етика як філософська проблематика

Етика як наука виникла і розвивалася у межах філософії і розглядалася як практична філософія, або моральна філософія. Вона базується на двох засадах: фактах реального морального життя (вчинках індивідів і діяльності соціальних груп) та філософському світогляді [Ніцше 2002, с. 235]. Світогляд не може бути нейтральним, він завжди ціннісно-зорієнтований. Скільки існує історичних типів світогляду, філософських напрямів, стільки й етичних шкіл, систем. Філософсько-світоглядні орієнтації етики не є морально нейтральними, вони мають ціннісне значення, характеризуються моральною визначеністю. Етика узагальнює моральні процеси і задає ціннісні нормативні перспективи [Кессиди 2006, с. 24].

Етика – галузь філософських знань, наука про мораль, що осмислює, узагальнює, систематизує історію становлення і розвитку етичних теорій, концепцій, які обґрунтовували природу, суть, специфіку, функції моралі, закономірності її розвитку і функціонування, взаємозв'язок з іншими формами духовного та матеріального життя людей [Максимов 1998, с. 44]. Етика як моральна філософія – відрефлексоване теоретичне моральне знання про суть і призначення людини, що відображає моральну свідомість в усій її складності та суперечливості, конкретно-історичну практику у її розмаїтті та колізіях [Ніцше 1992, с. 123].

Засновником етики як науки та автором терміну «етика» є давньогрецький філософ Аристотель. За основу було взято давньогрецьке слово *ethos* («етос»), яке спочатку означало «місце перебування, спільне

житло», згодом почало використовуватися в значенні «звичай, вдача, характер». Давньогрецькі філософи використовували його для позначення усталеної природи якогось фізичного чи соціального явища. Аристотель утворив похідне слово від *ethos* («етос») *ethikos* («етичний») для позначення сукупності чеснот людської вдачі (мужність, помірність, чесність, щедрість) та дав їм назву «етичні чесноти». Також він створив термін *ethika* («етика») – це наука, яка вивчає ці чесноти та досліджує людську вдачу з погляду її досконалості [цит. за: Кессиди 2006, с. 39].

Великий внесок у становлення основних понять етики зробила давньоримська культура. Аналогом слова *ethos* є латинське слово *mos* («вдача, звичай, характер»). Письменник Марк Туллій Цицерон, взявши за основу досвід Аристотеля, створив термін *moralis* («моральний»), який зіставляється з поняттям *ethikos* («етичний»). Таким чином, він називає галузь знання не етикою, а моральною філософією. Подальший історичний розвиток термінів «етика» та «мораль» у межах європейської традиції вносить суттєві корективи в їх розуміння та трактування. Етика зберігає значення науки, предметом вивчення якої є позначення об'єктивної реальності (моралі) [цит. за: Гусейнов 2000, с. 354].

Відомим є той факт, що у древніх греків найвищою метою світобудови вважалася людина і увага до людської волі й духовності була не меншою, ніж до навколишнього світу. Тому в давньогрецькій філософії уявлення про мораль та етику пов'язувалося з уявленням про людину та упорядкований космос (гр. *kosmos* означає порядок), частиною якого вона є, і який визначає специфіку її соціального буття [Вдовиченко 2015 с. 33-34].

У процесі розвитку культури в рамках академічних наук за цими термінами закріплюється різний зміст. Етика – це «1. Філософська дисципліна, об'єктом вивчення якої є мораль, моральність; 2. Система моральних норм і цінностей, характерна для певної культури або релігійної спільноти, соціальної чи професійної групи людей» [Вдовиченко 2014, с. 72]. Мораль визначається, як «духовно-культурний механізм регуляції поведінки

особистості та соціальних груп за допомогою уявлень про належне, в яких узагальнюються норми, цінності, зразки поведінки, принципи ставлення до інших індивідів та соціальних груп» [Вдовиченко 2012, с. 30]. Таке розуміння моралі робить можливим розглядати її як характеристику особистості та характеристику відносин між людьми. Мораль характеризує людину з точки зору її здатності жити у людському середовищі і забезпечує можливість існування самих суспільних відносин [Малахов 2004, с. 289]. У загальнокультурній лексиці слова «моральний» та «етичний» вживаються як синонімічні [Вдовиченко 2015, с. 34]. Концепти, що регулюють відносини між людьми з погляду норм та принципів, які діють у певній мовній спільноті, одержали назву морально-етичні.

Морально-етичні концепти належать до сфери деонтології (від гр. δέου – необхідне та λόγος – слово), яка вивчає проблеми морального належного, та аксіології, що досліджує моральні цінності. Деонтологічні засади в поглядах на морально-етичні концепти беруть початок з ідей І. Канта, вони відображені також у працях стоїків та кініків, М. Лютера, С. К’еркегора та ін. Аксіологічні пов’язані з ідеями епікурейців, Лукреція, Т. Гоббса, Д. Юма, французьких та англійських матеріалістів XVIII ст., Л. Фейєрбаха, Б. Рассела та ін.). На думку Н. Д. Арутюнової, «у деонтологічних теоріях етики і в логіці оцінок первинним вважається концепт цінності, добра, а поняття обов’язку є похідним від нього» [Арутюнова 1999, с. 131].

Сукупність концептів, що розглядаються в аспекті цінностей, утворюють ціннісну картину світу. За визначенням Філософського енциклопедичного словника, цінності – це термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [Попов 2008, с. 707]. Шкала цінностей виражається у формі нормативних уявлень про добро і зло, призначення людини, її ідеали та принципи (моральні цінності). Цінності визначають соціальний устрій суспільства та індивідуальні переваги його членів, поведінку окремих його індивідів, оцінку, яку дають члени певного соціуму тим чи іншим діям, подіям, і зумовлюються культурою та ідеологією

нації, «своїм» та «чужим» простором. Цінності, що приймаються всіма або більшістю народів, націй, культур, є універсальними [Вдовиченко 2015, с. 35].

У XVIII ст. І. Кант протиставив належне та суще, виділивши в етиці вчення про належне й учення про втілення належного в практичному житті. На його думку, основа етики – позаемпіричні постулати розуму, а завдання – вироблення універсального апріорного етичного закону, з якого можна було б вивести всі конкретні моральні вимоги [цит. за: Касьян 2010, с. 51]. Аналіз реальних моральних норм і розробку системи моральних уявлень, І. Кант виносив за межі етики, оголошуючи їх сферою практичної філософії.

Так, наприкінці XIX-XX століттях філософи позитивістського й ірраціонального підходів у філософії по-різному розглядали етику як наукове вчення. Позитивісти виділяли такі основні її завдання: формулювання етичних імперативів й обговорення загальногносеологічних питань етики, аналізу моральної мови [Радзієвська 2002, с. 144]. Решта традиційної проблематики виноситься за межі етики. Прихильники ірраціоналістичної етики тлумачать її як життєво-практичну філософію, що діє в межах неповторної життєвої ситуації. Під приводом унікальності моральної свідомості заперечується можливість створення загальної теорії моралі, нормативної етики [Сепир 1993, с. 287].

У різні періоди розвитку етичного знання проблематика етичних розмислів була різноманітною. Наприклад, антична етика концентрувалася на визначенні досконалого способу життя та досконалої особистості. В епоху Середньовіччя її головним завданням було раціональне обґрунтування християнського ідеалу досконалості, вирішення якого потребувало осмислення проблем свободи волі людини та узгодження її вихідної гріховності з можливістю моральної досконалості [Спиноза 2008, с. 324]. У Новий час головною проблемою етики постає проблема природи та походження моралі, раціонального обґрунтування моральних цінностей, спроба пошуку основоположного принципу, який би дав можливість безпомилково ідентифікувати її предметне коло, чітко розмежувати добро від

зла, напрацювання певних технологій впровадження моральних приписів в діяльності як окремих індивідів, так і суспільних інститутів [Ніцше 1992, с. 269].

За своєю родовою приналежністю етика відноситься до філософського знання, тому що як самостійна галузь виникає в добу грецької античності в межах філософії та має справу з універсаліями (найбільш загальними поняттями) і розглядає людські відносини та ставлення до світу. В епоху античності етика розглядалася як смисловий центр філософського знання. Згідно традиції, закладеній в академії Платона та утвердженій стоїками, філософське знання поділялося на три структурні елементи: фізику, логіку та етику. «Фізика – це дерево в саду, логіка – огорожа навколо нього, а етика – це плоди» [Спиноза 2008, с. 134]. З цього постулату можна зробити висновок, що уже з давніх часів філософія та етика розглядалися як елементи одна одної, тобто щоб зрозуміти сенс людського буття та відношення індивіда до світу в цілому потрібно дивитися з точки зору досконалості та добродійностей, які були невід'ємною частиною тих часів.

З подальшим розвитком науки етика втрачає своє домінантне становище та набуває статусу маргінального філософського знання, що, в свою чергу, спричинило втрату філософією вихідного морального пафосу. Через це з'являється проблема трактування самого філософського знання і потреба розгляду філософії в етичному вимірі [Малахов 2004, с. 159].

З огляду на це виникла така галузь філософії як метаєтика, предметом вивчення якої є сама етика, а не моральні принципи поведінки. Метаєтика зосереджується на вирішенні когнітивного статусу етики та з'ясуванні можливості / неможливості застосування універсальних правил логіки до етичного судження. Вчені виділяють наступні напрями етики: історію етики, дескриптивна етика, теоретична етика, нормативна етика, професійна та прикладна етика [Максимов 1998, с. 52].

Історія етики – це систематизація доктринальних та нормативних концепцій моралі. Історико-етичне знання потребує глибокого осмислення та

адекватної інтерпретації у відповідності соціокультурним особливостям свого часу. Дескриптивна етика вивчає зміст наявних у суспільних практиках моральних норм, а також загальнопоширені уявлення про мораль. Головною особливістю є дослідження конкретної моральної практики та елементів моральної свідомості в конкретному соціокультурному контексті [Кессиди 2006, с. 24].

Теоретична етика досліджує феномен моралі, зокрема її сутність, умови та джерела походження, специфіку, структуру та функції; розробляє категоріально-понятійний апарат та методологічні засади, які визначають архітектоніку теоретико-етичного дослідження. Що стосується нормативної етики, то вона розкриває ціннісно-імперативний зміст моралі, займається раціональним обґрунтуванням моральних цінностей, кодифікацією норм поведінки та моральних якостей людини [Максимов 1998, с. 42].

Окремо можна виділити професійну етику, яка займається конкретизацією загальних моральних вимог у відповідності до специфіки певної професії, актуалізує та конкретизує норми, правила поведінки, які врегульовують стосунки як між представниками конкретної професії та спільноти в цілому, так і в нормують внутрішньо професійні зв'язки з погляду моральних нормативно-ціннісних вимог. У рамках вчення розглядаються такі питання, як моральна цінність професіоналізму, моральний престиж професії, діалектика ділових та моральних якостей професіонала, професійний обов'язок та професійна відповідальність, професійний етикет, кодифікування професійної етики [Максимов 1998, с. 51].

Прикладна етика зародилася в 70 роках минулого століття, предметом її вивчення є моральні колізії граничного та відкритого характеру у різних сферах людської діяльності, які викликають гострі суспільні дискусії. Вона постає на межі етики та різноманітних наук соціального та природничого спрямування. Тому існують такі її різновиди, як біоетика, екологічна етика, етика науки, економічна етика, етика права та інші [Малахов 2004, с. 123].

Біоетика розглядає морально-філософські проблеми репродуктивних технологій, генної інженерії, евтаназії та моральний зріз соціальних проблем в галузі охорони здоров'я. Екологічна етика займається пошуком ефективних програм природокористування та природоохоронної діяльності, спрямованих на збалансування відношення «людина-природа». Якщо розглядати етику науки, то вона зосереджується на розгляді глобальних проблем людства та ролі науки у їхньому виникненні та осмисленні; конфлікту інтересів вченого, який має право на свободу наукового пошуку та спільнотою, яка прагне забезпечити себе від наслідків цього «пошуку», які можуть бути непередбачуваними для всього людства [Кессиди 2006, с. 33]. Політична етика розглядає моральні колізії, які виникають як наслідок конфлікту спеціальних політичних інтересів та загального інтересу людини й суспільства.

Проаналізувавши всі різновиди етичної науки, можна зробити висновок, що сучасна етична проблематика включає осмислення проблем не тільки суто людських відносин, а й ставлення людини до природи.

1.2 Теорія картин світу

Основними функціями мови виступають комунікативна та когнітивна. У цьому сенсі мова є основним засобом об'єктивації дійсності та її пізнання. Теорію пізнання світу крізь мовну призму та акумулювання продуктів пізнання концептів з подальшою їх актуалізацією у комунікативному акті вивчає відносно нова лінгвістична парадигма – когнітивна лінгвістика. Виходячи з цього принципу мова виступає засобом об'єктивації концептів, які у своїй сукупності формують картину світу [Красных 2003, с. 290].

Ціннісні орієнтири культури, закріплені в системі семіотичних знаків, що одержують статус ключових, значною мірою впливають на семантичні та функціонально-стилістичні відмінності в словниковому складі мов, поведінку

носіїв відповідної лінгвокультури, їх самооцінку та оцінки з боку інших. На думку В. Карасика, ключові концепти («концепти-коди») відображають специфічну логіку, властиву носіям певної лінгвокультури, і у будь-якій мові їх значно більше, ніж може видатися на перший погляд [цит за: Комар 2009, с. 12]. За О. Д. Шмельовим, ключові концепти – це лінгвоспецифічні конфігурації доміантних ідей, що повторюються в значеннях низки слів [цит за: Степанов 2007, с. 196].

На базі ключових концептів, зв'язаних інваріантними ключовими ідеями, формуються численні мовні картини світу різних етносів, які є рівноцінними різновидами єдиної, всезагальної картини світу як результату духовної активності людства в процесі осягнення світу. Основи лінгвістичної теорії мовної картини світу закладено у працях В. фон Гумбольдта, О. Потебні, Е. Сепіра, Б. Уорфа та ін.

Розуміючи мову як зовнішній прояв духу народу, а дух народу як його мову В. фон Гумбольдт наголошує, що «не слід вивчати духовну своєрідність народу відокремлено від мови» [цит за: Селіванова, с. 68]. «Споконвічний устрій національної самобутності» [Сепир 1993, с. 169], її характер, тобто «вся сукупність внутрішнього досвіду, чуттєвості і духовного настрою, що пронизує своїм промінням зовнішній світ і зв'язана з ним через зовнішній досвід і відчуття» є відправною точкою, що задає своєрідність мов [Вдовиченко 2012, с. 55]. Неповторно індивідуальний для кожної мови спосіб поєднання звукової оболонки зі значенням В. фон Гумбольдт вкладає в поняття «форма мови», яке, по суті, є першопочатком терміна «мовна картина світу». Розрізняючи зовнішню і внутрішню форми мови, вчений віддає перевагу внутрішній формі, розуміючи її як внутрішню структуру мови в цілому, що втілює національний дух, перетворений у вербальні знаки й коди [цит. за: Бабушкин 1996, с. 95].

Робота «духу», що є результатом мовної і мисленнєвої діяльності, на думку О. О. Потебні, пов'язана з глибинним процесом відбору таких фрагментів реальності, які відбивають психічну сутність мовця і водночас

зумовлені нею [цит. за: Попова 2001, с. 160]. Досвід взаємодії окремої людини з навколишнім світом, її власне «Я-сприйняття», «Я-бачення» закріплюється у формі сукупного знання, характерного для народної свідомості, яке, власне, і складає те, що нині прийнято називати картиною світу.

У лінгвістичній концепції представників американської школи неогумбольдтіанства Е. Сепіра й Б. Уорфа зроблено акцент на важливості ідіоетнічної специфіки мови для пізнання світу й усвідомлення в ньому місця людини. Е. Сепір стверджував: Ми бачимо, чуємо і взагалі сприймаємо світ саме так, а не інакше, головню завдяки тому, що наш вибір при його інтерпретації визначається мовними звичками нашої спільноти» [цит. за: Маслова 2004, с. 241], а отже, наші знання про картину світу формуються відносно нашої мовної картини світу. Не вживаючи терміну «мовна картина світу», Е. Сепір та Б. Уорф зробили вагомий внесок у розмежування понять «картина світу і мовна картина світу». Сучасні автори визначають картину світу (КС) як «концептуальне утворення», що лежить в основі світогляду людини, виражаючи специфіку її буття [цит. за: Серебренников 1988, с. 21]. Мовна картина світу (МКС) – це сукупність мовних одиниць, які склалися під впливом етнокультурних чинників і які фіксують відображення світу в системі лексико-семантичних і граматичних значень, стилістичних і конотативних характеристик, у структурі енциклопедичних, тлумачних та інших словників, у текстах різних видів, типів, жанрів та у свідомості сучасного носія мови. МКС зумовлена етнічною мовою і в ній репрезентована, тому не може мати глобального характеру, хоча певною мірою представляє й загальнолюдські елементи, тому дослідження МКС дозволяє виявити спільне й національно-специфічне в підходах до дійсності представників різних соціумів. Таким чином, МКС відноситься до КС як окреме до цілого.

Окрему увагу слід приділити питанню походження терміну «картина світу».

У поглядах дослідників на авторство терміну картина світу нема одностайності. За одними джерелами (В. Постовалова, В. Манакін,

С. Шафіков та ін.), уперше словосполучення картина світу на позначення сукупності внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, що служать для виведення логічних суджень щодо поведінки цих об'єктів, було використане фізиком Г. Герцем наприкінці XIX ст. У більшості інших джерел автором терміна називають Л. Вітгенштайна. Однак перекладач та коментатор «Логіко-філософського трактату» В. Руднєв зазначає, що на формування світогляду Л. Вітгенштайна суттєво вплинула книга Г. Герца «Принципи механіки», а тому можемо припустити й запозичення філософом терміна картина світу, який він переосмислює в межах власної філософської концепції. На думку В. Руднєва, Л. Вітгенштайн синонімізує поняття «картина» та «модель» [Саєвич 2012, с. 18].

Філософ розуміє світ як сукупність фактів, а не речей, як усе, що можливе завдяки випадку, усе, що трапляється. Відповідно картина світу у філософії Вітгенштайна – це модель реальності, тобто сукупність фактів і ситуацій, виражених мовою. Пропозиціональна за своєю суттю, вона зображає не тільки те, що реально існує, але й уявне [Витгенштейн 2005, с. 44].

В. Руднєв наголошує на синонімічності термінів картина світу і модель світу в семіотиці і структурній антропології та припускає, що термін *Weltbild* був ужитий Л. Вайсгербером незалежно від Л. Вітгенштайна: «термін «Картина Світу» й частково синонімічний йому «Модель Світу» широко використовують у семіотиці і структурній антропології, однак бере початок, вочевидь, не у Вітгенштайна, а у Л. Вайсгербера, який ужив цей термін (*Weltbild*) незалежно від Вітгенштайна» [Витгенштейн 2005, с. 34].

Щодо використання терміна Л. Вайсгербером дослідник його лінгвістичної спадщини О. Радченко уточнює, що під терміном *Weltbild* «світосприйняття» (рос. «миросозидание»), тобто пізнання світу за допомогою специфічних засобів рідної мови в певній мовній спільноті, Л. Вайсгербер розуміє і уявлення про світ, і спосіб мислення [Радченко 1993, с. 112].

Саме Л. Вайсгербера вважають автором терміна мовна картина світу (*sprachliches Weltbild*). Проте ідея мовної картини світу зародилася набагато

раніше. Можемо стверджувати її традиційний характер з огляду на те, що антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ, тобто взаємозв'язок мови і свідомості / мислення, мови й етнокультури був проголошений вже у лінгвофілософській концепції В. фон Гумбольдта, тобто на початках формування наукового періоду мовознавства.

Учення В. фон Гумбольдта (а століття потому й неогумбольдтіанців) про внутрішню форму мови й уявлення про мову як «проміжний світ» між дійсністю й людиною та гіпотеза мовної відносності Сепіра – Ворфа заклали підвалини теорії картини світу в лінгвістиці [Сепир 1993, с. 250]. У викладі Л. Вайсгербера мова є перетворювальною силою, що формує уявлення про дійсність у представників певного етносу, а тому існує стільки світів і стільки світобачень, скільки й мов. Однак на тлі усталеного в сучасному мовознавстві розмежування мовної й концептуальної картин світу увиразнюється тенденція неогумбольдтіанців і насамперед Л. Вайсгербера до ототожнення цих двох типів картини світу та акцентування уваги на цілісному образі світу, у формуванні якого провідне місце належить мові [цит за: Радченко 1993, с. 112].

Поняття «картина світу» осмислюється як історично зумовлена система образів, сформованих у процесі пізнання людиною дійсності, важливими структурними компонентами якої є світосприйняття, світогляд і світобачення. Так, із загальнонаукового, гносеологічного погляду розглядають поняття «картина світу» З. Попова та Й. Стернін: картина світу – це «упорядкована сукупність знань про дійсність, сформована в суспільній (а також груповій, індивідуальній) свідомості» [Попова 2007, с. 51]. У межах структуралістського підходу до вивчення картини світу було сформовано поняття моделі світу, яку в найзагальнішій формі визначають як скорочене і спрощене відображення всієї суми уявлень про світ у певній традиції в системному та операціональному аспектах [Цив'ян 2006, с. 5]. При цьому вчені наголошують, що «модель світу реалізується не як систематизація емпіричної інформації, а як поєднання різних семіотичних втілень, жодне з яких не є

незалежним: усі вони скоординовані між собою і утворюють єдину універсальну систему, якій і підпорядковані» [Цивьян 2006, с. 5].

У сучасному мовознавстві, зокрема у лінгвокультурології, єдине й недискретне загальнонаукове поняття картини світу поділяють на мовну і концептуальну картини світу, які розглядають у межах національних лінгвокультур. Концептуальну картину світу (концептуальну систему, концептосферу) визначають як сукупність концептів, сформовану й упорядковану на підставі людського пізнання світу, наголошуючи на тому, що засобом доступу до єдиної інформаційної бази людини є мовні знаки, а тому концептуальна картина світу є ширшою й багатшою за мовну картину світу [Evans 2006, с. 326]. Мисленнєві образи, які репрезентують структуровані знання, формуються на підставі концептуалізації інформації про світ, що здійснюється різними типами свідомості: міфопоетичною, наївною, науковою, а тому міфологічну, наївну та наукову картини світу можна вважати різновидами концептуальної. Залежно від мети дослідження зазвичай зосереджуються на реконструкції міфологічної або наївної картин світу, з'ясовуючи їхню специфіку в зіставленні з науковою. Суттєвою особливістю наукової картини світу (відмінної від міфологічної й наївної) є орієнтація на об'єктивне пізнання природи, суспільства й мислення, систематизація результатів пізнавального досвіду та формування закономірностей розвитку світу [Саєвич 2012, с. 23]. Наука не претендує на опис життєвого досвіду людини й суб'єктивне витлумачення результатів спостереження. Хоча в ідеалі науку і сприймають як єдине ціле, однак з огляду на зв'язок з практичною діяльністю людини поділяють на окремі галузі – залежно від предмета та методів дослідження.

Серед кількох підходів до наукової картини світу (як до розділу філософського знання, специфічного складника наукового світогляду, форми систематизації наукового знання, дослідницької програми) у межах теорії картини світу найдоцільнішим, з погляду О. Корнілова, є визначення наукової картини світу як «сукупності наукових знань про світ, виробленої всіма

конкретними науками на певному етапі розвитку людського суспільства» [Корнилов 1994, с. 9]. Дослідник конкретизує, що «мова науки зазвичай аналізується не у плані з'ясування її концептуального статусу, а в плані прикладного опису окремих термінологій» [Корнилов 1994, с. 189]. К. Яковлева зауважує, що одним із перших питань щодо розрізнення наукової і наївної картин світу порушив Л. Щерба. Відомим є його розмірковування про принципову відмінність поняття «пряма лінія» в геометрії («найкоротша відстань між двома точками») і в мові («лінія, що не ухиляється ні праворуч, ні ліворуч, ні вверх, ні вниз») [цит. за: Піменова 2013, с. 130]. Проблема наївної інтерпретації реалій зумовила виокремлення в наївній картині світу наївної геометрії, наївної фізики, наївної етики й психології тощо. Проте водночас простежується і доволі стійка тенденція до тлумачення мовних одиниць на позначення таких категорій, як «час», «простір», «знання», «сприйняття», з опорою на систему відповідних наукових понять, що можна пояснити набуттям зазначеними та багатьма іншими термінами статусу загальноживаних слів. Дослідниця цілком слушно наголошує, що в моделі світу сучасної людини межа між наївною і науковою картинами стала менш відчутною [Вольф 1985, с. 123].

Одне з головних місць в описі наївної картини світу посідає уявлення про локалізацію відчуттів у людському тілі. Картина світу, у якій внутрішнє життя людини переважно локалізоване в голові (розум, інтелект) і в серці (почуття й емоції), не є універсальною. На підставі спостереження за локалізацією відчуттів у африканській наївній картині світу та (як наслідку) виокремлення двох порівняно екзотичних для європейців органів (печінки і носа) В. Плунгян робить висновок, що «відмінність між конкретними мовами полягає в тому, як саме розподіляються відчуття на наївній «анатомічній карті людини»» [Плунгян 2003, с. 359]. Серед найфундаментальніших характеристик культури визначають етичні цінності, які служать орієнтирами поведінки мовної особистості. Сукупність етичних цінностей, репрезентованих

у формі концептів у свідомості мовців формують лінгвоетичну картину світу, що буде розглянуте в наступному підрозділі.

1.3 Англійськомовна лінгвоетична картина світу

Мова розглядається як невід'ємна частина пізнання і пов'язується з глибинним філософським розумінням дійсності та є скарбницею національної культури. Вона приймає участь у двох важливих процесах: концептуалізації дійсності та у експлікації мовної картини світу засобами власних знаків. Безперечним є те, що мова нерозривно пов'язана з культурою [Johnson 1992, с. 351]. Зв'язок культури і мови є одним із пріоритетних досліджень лінгвокультурології. Увагу вчених привертають такі питання, як ментальне відображення дійсності, особливості репрезентації етноспецифічних культурних явищ в мові, висвітлення понять «мовна картина світу» та «концепт».

Дослідженням зв'язку мови та культури займаються такі вчені, як А. Вежицька [Вебицкая 1996, с. 254], Л. В. Лотря [Лотря 2004]; визначенням поняття «концепт» та його ролі у мовній репрезентації картини світу – О. С. Кубрякова [Кубрякова 2004], Дж. Лакофф [Lakoff 1977], висвітленням специфіки мовної або лінгвальної картини світу – З. Д. Попова, І. А. Стернін [Попова 2007].

Картина світу розглядається як сукупність усіх знань людини про світ, що виникає в процесі розумової діяльності людини під час її контактів зі світом, інтегрований глобальний образ світу, що відображає весь процес духовної активності людини [Серебренников 1988, с. 87]. Мовна картина світу є одним із шарів загальної картини світу. На думку В. В. Красних, мовна картина світу – «світ у дзеркалі мови», а картина світу – «відбиття у психіці людини предметної навколишньої дійсності... як результат минулого того

народу, про мову якого йдеться» [Красных 2003, с. 66]. Ці два поняття не ототожнюються.

На думку Е. Сепіра та Б. Уорфа, «уявлення про те, що людина орієнтується у внутрішньому світі, без допомоги мови і що мова є лише випадковим засобом вирішення специфічних завдань мислення та комунікації, – це лише ілюзія» [Е. Сепір 1993, с. 261]. Тобто мова невід’ємно пов’язана з мисленням, психікою, культурою, соціальними та професійними феноменами.

Мова здатна відображати «загальнонаціональну культуру, яка визначається культурними надбаннями всього народу та його морально-етичними цінностями» [Buhler 2011, с. 439]. Таким чином, одним із конститuentів концептосфери є лінгвоетична картина світу, вона включає в себе уявлення про етичні поняття та моральні цінності, відображені в мовних знаках та їх значеннях.

Базовою одиницею картини світу, у тому числі й лінгвоетичної картини світу є концепт. У сучасній лінгвістиці не існує загальноприйнятого визначення терміну «концепт». На думку Л. А. Касьян, «розуміння терміну у сучасному мовознавстві є досить варіативним, тому існує досить велика кількість трактувань цього поняття» [Касьян 2010, с. 53]. Можна виділити два основних способи визначення: у вузькому розумінні (В. В. Червоних) та широкому (В. І. Карасик, Ю. С. Степанов, О. С. Кубрякова).

У вузькому розумінні концепт виникає як феномен життєвої філософії, як звичайний аналог світоглядних понять, закріплених в лексиці, що забезпечує спадкоємність духовної культури етносу і є культурно важливою категорією внутрішнього світу людини (В. І. Карасик, Н. А. Красавский, М. В. Піменова, З. Д. Попова, Г. Г. Слишкін, Ю. С. Степанов, Й. А. Стернін і ін.). У широкому розумінні концепт розуміють як сукупність ціннісних конотацій у значенні слова, тобто як будь-який вербалізований етнічноспецифічний зміст. Не зважаючи на певні розбіжності, обидва підходи

передбачають розуміння концепту як утворення що має чуттєво-образні характеристики і пов'язаний із свідомістю людини.

У сучасній лінгвістиці виділяють три основні підходи до визначення терміну «концепт»:

1) лінгвістичний (С. О. Аскольдов, Д. С. Лихачов, В. В. Колесов, В. М. Телія): концепт розуміється як семантичний потенціал слова разом з його конотативним компонентом;

2) когнітивний (З. Д. Попова, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова): концепт як оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону;

3) культурологічний (Ю. С. Степанов, Г. Г. Слишкін): концепт як базова одиниця культури в метальному світі людини.

У рамках нашої роботи концепт визначається як дискретна ментальна сутність, предметно-чуттєвий образ, що втілює в собі одиницю знання чи досвіду, є найменшою складовою концептосфери та використовується людськими, розумовими механізмами для абстрактного та образного (відірваного від предметного світу) мислення [Geeraerts 1989, с. 601]. Під час розумових процесів концепти поєднуються, протиставляються чи співвідносяться певною мірою один з одним, що й обумовлює людську когніцію. Концепт кодується у свідомості індивідуальним чуттєвим образом, і є базовою одиницею предметного коду людини [Веремчук 2017, с. 39].

Концепти можуть бути класифіковані відповідно до наступних критеріїв: за змістом, за універсальністю або специфічними ознаками, за середовищем буття, за тематикою, за ступенем абстрактності, за формою вираження та ін [Fauconnier 1994, с. 34].

А. П. Бабушкін виділяє розумові картинки, схеми, гіпероніми, фрейми, інсайти, сценарії, калейдоскопічні концепти [Бабушкин 1999, с. 67]. У свою чергу, М. М. Болдырев вирізняє конкретно-чуттєві образи, уявлення, схеми, поняття, прототипи, пропозиції, фрейми, сценарії або скрипти та гештальти [Болдырев 1996, с. 36]. З. Д. Попова та Й. А. Стернін виокремлюють уявлення-

картинки, схеми, поняття, фрейми, сценарії (скрипти), гештальти [Попова 2007, с. 12].

Поділ концептів за універсальністю або специфічними ознаками також має назву класифікації за ступенем відображення національного характеру. Згідно з цією класифікацією концепти діляться на універсальні, тобто ті, які не мають жодних національних маркерів, та національні або етнокультурні [Jespersen 1922, с. 198]. У рамках національних концептів також слід виділити соціокультурні, які містять в собі професійні, вікові, гендерні та індивідуальні [Приходько 2008, с.122].

«За середовищем буття» виокремлюють мовні (лінгвоконцепти, або вербально виражені концепти), текстові, дискурсні, філософські, культурні, включаючи лінгвокультурні, та етноконцепти, що сукупно формують концептуарій культури – духовні концепти, «згущення культури у свідомості людини» [Степанов 1997, с. 40]; художні та естетичні концепти.

За тематичною ознакою виділяють такі концепти, як категоріальні, теософські, телеономні (концепти, що об'єднують найвищі людські цінності такі, як щастя, свобода...), емоційні, психологічні, а також антропоконцепти, екоконцепти, міфоконцепти, концепти-міфологеми [Приходько 2008, с. 59].

Розвиваючи цю думку, О. П. Воробйова розробила класифікацію що базується на формі репрезентації концептів:

- 1) одиничні концепти: ЛЮБОВ, ЖИТТЯ;
- 2) подвійні гештальтні, тобто пари, утворенні з одиничних концептів: ЖИТТЯ / СМЕРТЬ, ЛЮБОВ / НЕНАВИСТЬ, ЧОЛОВІК / ЖІНКА;
- 3) кластерні, такі що ментально сприймаються єдиним цілим, але не виражені одним словом: ШЛЯХ ДО СЛАВИ;
- 4) кумулятивні, що є конгломератами концептуальних ознак, інтегрованих у єдине ціле шляхом накопичення: LIFE WISDOM;
- 5) картинні, тобто візуалізовані концепти, які складно виразити словесно: ЗОЛОТА ОСІНЬ;

б) параболічні, концепти що охоплюють знання про певну історію: ПРАЗЬКА ВЕСНА, АРАБСЬКА ВЕСНА;

7) картинно-параболічні, концепти що виражаються візуально, і вербально: ПОСМІШКА ЧЕШИРСЬКОГО КОТА;

8) есеїстичні, такі що в певній мірі збігаються з філософськими, тому що у скомпресованому вигляді містять багато філософської інформації [Воробйова 2005, с. 22].

Особливо увагу у нашому дослідженні ми приділяємо підходу заснованому на ступені абстракції ментальної одиниці. Проблема цього підходу полягає у тому, що, розуміючи абстрактний іменник, людина не завжди здатна вербально виразити його значення. Намагаючись розділити абстрактні та конкретні концепти, А. П. Бабушкін пише, що предмети матеріального світу розуміються людиною більшою мірою через колективно-нормативні поняття, тоді як концепти абстрактних імен більш суб'єктивні за своїм характером [Бабушкін 1999, с. 39].

Абстрактна природа концепту дає йому змогу зберігати та відображати будь-яке явище реальності. Концепти відображають все оточуюче середовище, враховуючи культурну та етнічну складову. Ця особливість концептів, як оперативних змістовних одиниць пам'яті, передбачає виділення культурних концептів, серед яких виділяємо базові [Приходько 2008, с. 58]. Базові концепти є складовою ще одної класифікації, запропонованої М. В. Піменовою [Піменова 2013, с. 128]. Дослідниця пропонує трьохкомпонентну класифікацію і виділяє базові концепти, концепти-дескриптори, концепти-релятиви.

Таким чином, проблема визначення та класифікації концептів є досить комплексною та багатогранною. Однак наше дослідження фокусує увагу на особливостях об'єктивації етичних концептів англійськомовної картини світу мовними засобами. Сукупність таких концептів має назву лінгвоетична картина світу, базові концепти якої будуть розглянуті в наступному підрозділі.

1.4 Базові етичні концепти

Як зазначалося в підрозділі 1.1 у процесі розвитку культури за словами «етика» та «мораль» закріплюється різний зміст: етика – це:

«1. Філософська дисципліна, об'єктом вивчення якої є мораль, моральність;

2. Система моральних норм і цінностей, характерна для певної культури або релігійної спільноти, соціальної чи професійної групи людей» [ФЕС 2002, с. 204].

Мораль визначається, як «духовно-культурний механізм регуляції поведінки особистості та соціальних груп за допомогою уявлень про належне, в яких узагальнюються норми, цінності, зразки поведінки, принципи ставлення до інших індивідів та соціальних груп» [ФЕС 2002, с. 397]. Таке розуміння моралі робить можливим розглядати її як характеристику особистості та характеристику відносин між людьми. Мораль характеризує людину з точки зору її здатності жити у людському середовищі і забезпечує можливість існування самих суспільних відносин [Гусейнов 2000, с. 20]. У загальнокультурній лексиці слова «моральний» та «етичний» вживаються як синонімічні. Концепти, що регулюють відносини між людьми з погляду норм та принципів, які діють у певній мовній спільноті, одержали назву морально-етичні. Сукупність таких концептів формує лінгвоетичну картину світу [Егорова 2005, с. 129].

Сукупність концептів, що розглядаються в аспекті цінностей, утворюють ціннісну картину світу. За визначенням Філософського енциклопедичного словника, «цінності» – це термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [ФЕС 2002, с. 707]. Шкала цінностей виражається у формі нормативних уявлень про добро і зло, призначення людини, її ідеали та принципи (моральні цінності). Цінності визначають соціальний устрій суспільства та індивідуальні переваги його

членів, поведінку окремих його індивідів, оцінку, яку дають члени певного соціуму тим чи іншим діям, подіям, і зумовлюються культурою та ідеологією нації, «своїм» та «чужим» простором [Змійова 2006, с. 13].

Цінності, що є спільними для більшості народів, націй, культур, є універсальними. В основі цінностей лежить онтологічно універсальна категорія оцінки, під якою ми розуміємо закріплене вербально ставлення мовця до предмету мовлення з точки зору протиставлення – добре / погане [Langacker 2001, с. 156]. У лінгвістиці розрізняють дескриптивне й оцінне значення, які відповідно фіксують об'єктивні властивості предмета оцінки, приписувані йому суб'єктом, і суб'єктивне ставлення до об'єкта дійсності на основі своїх власних почуттів, переживань, емоцій [Вольф 1985, с. 54].

Н. Д. Арутюнова визначає оцінне значення як реляційне. Людина оцінює лише те, що має для неї вагу і що пов'язано з ідеалізованою картиною світу, до якої входить те, що є і те, до чого вона прагне. Відповідність об'єкта ідеалізованій моделі світу одержує оцінку добре, невідповідність характеризується як погане. Реляційні предикати добрий і поганий виражають загальну оцінку об'єкта і несуть інформацію про наявність аналогу даної властивості в ідеалізованій моделі макро- чи мікросвіту, тим самим знімаючи питання про елементарні властивості об'єктів, що становлять референт оцінних предикатів [Арутюнова 1999, с. 182]. Відповідно етичні концепти є узагальнювальними словами, назвами класів об'єктів, які визначають зміст етичної оцінки і служать когнітивною основою для її формування. Етична оцінка орієнтована на норму, зразок, дотримання певних кодексів і приписів, які існують у суспільстві і характеризуються мінливою стійкістю та варіативністю [Rosch 1973, с. 113].

Морально-етичні концепти, які відображають загальні уявлення людства про морально-етичні цінності та приписують норми поведінки у світі й суспільстві (напр., ПРАВДА, СОВІСТЬ, ЧЕСТЬ, ОBOB'ЯЗОК, БЛАГО, ДОБРО, ЗЛО, ВОЛЯ); такі концепти ніби окреслюють загальну канву поведінки, у результаті якої кожна людина виявляється наділеною правом

мати своє власне уявлення про морально належне та морально цінне, приймаючи або не приймаючи їх за еталонні. Тому, незважаючи на свою універсальність, морально-етичні концепти можуть мати індивідуально-суб'єктивне й, відповідно, національно-специфічне втілення [Meurer 2009, с. 236].

У філософському розумінні добро і зло – це морально-етичні категорії, в яких виражається моральна оцінка поведінки людей, а також суспільних явищ [Болдырев 2004, с. 30]. Добро позначає сукупність позитивно оцінюваних окремою людиною або спільнотою людей умов життя, норм поведінки і моральних дій. Зло трактується як негативні явища в особистому та суспільному житті людини, що є предметом морального осуду [Jackendoff 1983, с. 198]. Під добром розуміємо те, що суспільство вважає моральним, позитивним, гідним наслідування, а зло, навпаки, позначає аморальне, негативне, те, що потребує осудження, покарання [Чебоксары 2002, с. 278].

За допомогою категорій «добро» і «зло» виділяється, окреслюється моральний феномен, тобто моральний аспект діяльності, людської свідомості, поведінки, взаємин людей, їх ставлення до природи [Бардина 1997, с. 12].

Зміст категорії «добро» іноді ототожнюють із сутністю моралі взагалі, хоча більшість учених розглядає добро як морально-позитивне начало, зло – як морально-негативне, а саму етику – як учення про добро і зло [Змійова 2006, с. 13].

Добро слід розглядати як процес, якому властиві такі стадії розвитку: ідея добра (добро в собі); добро як стан самосвідомості людини; добро як спосіб буття людини (високоморальна діяльність і поведінка та відповідні моральні якості особистості, тобто доброчесність) [Ницше, 1992, с. 19]; матеріальна і духовна культура людства, в якій акумулюється і нагромаджується потенціал добра (власне культура, культура у вузькому розумінні, оскільки до культури в її найзагальнішому розумінні належить усе створене людством, тобто неприродне, зокрема й те, що називають дикістю, варварством, безкультур'ям, злом) [Geeraerts 2007, с. 128].

Мовознавці зосереджують увагу на окремих питаннях, що стосуються таких багатогранних сутностей, як добро і зло. У сучасних лінгвістичних дослідженнях вивчається зміст понять добро та зло (Н. Д. Арутюнова), аналізуються їхні об'єктивні та суб'єктивні оцінні параметри (О. М. Вольф). Добро визначається як складова мовної картини світу (Т. А. Космеда), як оцінний компонент у семантичній структурі слова (Г. І. Приходько), як елемент семантичного простору оцінного тезауруса англійської мови (О. Л. Бессонова). Останніми роками дослідження лексики зосереджене на когнітивній та прагматичній функціях слів, а також їхній ролі у створенні мовних картин світу, де добро та зло позначають вагомі елементи, адже крізь них відбувається сприйняття дійсності [Федоров 2002, с. 22].

Однак більш повна класифікація цінностей включає наступні:

- 1) відданість чомусь більшому ніж самому собі;
- 2) самоповага, але з належною скромністю, самодисципліна та прийняття на себе відповідальності за скоєні дії;
- 3) повага та турбота про інших;
- 4) турбота про навколишнє середовище [Gardner 1985, с. 387]

З огляду на вищезазначене ключовими етичними концептами, на нашу думку, виступають *good / evil* (добро / зло), *honor / честь* *responsibility / відповідальність*, *duty / обов'язок*. Особливості вербалізації цих лінгвоетичних категорій буде проаналізована у другому розділі.

1.5 Ключові положення лінгвокогнітивної методології

Мову не можна розглядати окремо від інших форм інтелектуальної діяльності людини, оскільки в ній закріплюються продукти пізнання. З цього випливає те, що категоризація людського досвіду і його вираження мовними засобами номінації є безпосередньо пов'язаною із когнітивною діяльністю, і

змістова інформація, яка отримується в ході пізнавальної діяльності людини, отримує своє вираження в мовних формах [Дем'янков 1994, с. 23]. Отже, саме мова виступає ключем до розуміння процесів пізнання, збереження та передачі інформації, адже вона є тим засобом, котрий великою мірою обумовлює перебіг цих процесів.

Це означає, що мова є інструментарною базою номінації явищ та предметів об'єктивного світу, компоненти якої мають, з одного боку, форму вираження (фонетичну, морфологічну), а з іншого – форму змісту – ті значення, які закріплені за відповідними мовними знаками [Жайворонок 2004, с. 26]. Значення номінативних одиниць є так званою «кристалізацією» комунікативно релевантних фрагментів акумульованого людського досвіду, які, внаслідок необхідності їх вербалізації отримують мовне вираження [Веремчук 2017, с. 31]. Це вказує на те, що у свідомості існує впорядкована система інформації, знань, чуттєвого досвіду, яка актуалізується засобами знакової системи.

Лінгвокогнітивні дослідження мають два чітко окреслені напрямки наукового пошуку: семантико-когнітивний та лінгвоконцептуальний. Обидва підходи користуються спільною методологічною базою на початкових етапах дослідження концепту: 1) побудова номінативного поля концепту; 2) аналіз та опис семантики мовних засобів, що входять у його номінативне поле; 3) когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, що формують концепт, як ментальну одиницю; 4) верифікація отриманого когнітивного опису у носіїв мови (цей етап є факультативним і виконується лише за наявності можливості); 5) опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак [Веремчук 2017, с. 89]. Наступний етап залежить від підходу, який був обраний дослідником, тобто від того, куди дослідник рухатиметься далі: в сферу когнітивно-семасіологічних чи лінгвоконцептуальних досліджень.

Семантико-когнітивний підхід передбачає використання когнітивних даних для пояснення семантичних процесів, які ведуть до формування

лексико-семантичних варіантів лексем, що вербалізують концепт [Turner 1991, с. 239]. Отримані когнітивні результати можуть у такому разі допомогти зрозуміти, як співвідносяться окремі значення в інтенціоналі вербалізатора, та роз'яснити, як та чому саме розвивалися ті, чи інші ЛСВ, якими були передумови розвитку цих семем, та як нові лексико-семантичні варіанти співвідносяться у свідомості людини із уже існуючими [Кубрякова 2004, с. 12]. Тобто дослідник, починаючи дослідження мовної системи, переходить до когнітивного аналізу вже не мовних процесів, а процесів, що перебігають у людській свідомості, а потім знову повертається до мовної системи, екстраполюючи отримані результати на мовний матеріал.

Лінгвоконцептуальний підхід передбачає після отримання когнітивних даних не повернення до опису мовної системи та пояснення у ній семантичних процесів, а, навпаки, кінцевою метою дослідника стає не мова, а свідомість людини, зокрема процеси категоризації та концептуалізації, що у ній перебігають [Ungerer 1996, Ulman 1959, Croft 1993]. Тобто, виходячи з вимог цього підходу, дослідник моделює сам концепт, що дозволяє йому описати його як цілісну ментальну сутність, тим самим поповнюючи знання про концептосферу народу. Досить дієвим є комплексне поєднання цих двох підходів.

Аналіз вербалізації лінгвоетичних концептів у рамках нашої роботи буде здійснюватися за наступним алгоритмом:

- 1) виділення базових етичних концептів шляхом аналізу відповідної літератури, що корелює із поданою проблематикою;
- 2) виявлення прямих вербалізаторів кожного з концептів, які конституують ядро їх номінативних полів;
- 3) здійснення етимологічного аналізу ключових вербалізаторів
- 4) аналіз семантики ключових вербалізаторів на синхронному мовному зрізі;
- 5) виділення когнітивних ознак на основі проаналізованої семантики обраних одиниць;

б) пояснення механізмів семантичної деривації, що відбулися у вербалізаторах концептів.

7) встановлення семантичного прототипу аналізованих концептів [Зеленько 1999, с. 21; Іваненко 2007, с. 190].

Таким чином, запропонований алгоритм дозволить виділити основні базові етичні концепти та встановити особливості їх мовної об'єктивації засобами лексичних одиниць шляхом висвітлення когнітивних ознак.

РОЗДІЛ 2

КОГНІТИВНИЙ ЗМІСТ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ БАЗОВИХ ЕТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ

2.1 Когнітивний зміст етичної категорії GOOD

2.1.1 Семантико-етимологічний аналіз ядерних вербалізаторів категорії GOOD. У попередньому розділі було встановлено, що будь-який концепт чи категорія, що є достатньо комунікативно-релевантною зазнає вербалізації у мові. Засоби вербалізації можуть бути різними, зокрема виділяються лексичні засоби та фразеологічні. Спочатку розглянемо першу категорію.

Так, зокрема будь-яка лексема, що вербалізує певний концепт, об'єктивує його одним зі своїх лексико-семантичних варіантів. Таким чином інші лексико-семантичні варіанти можуть об'єктивувати інші концепти. Однак, за умови, якщо лексико-семантичні варіанти певної лексеми об'єднані зв'язком метафоричної похідності, то можна зробити висновок, що між цими значеннями існує певна асоціативно-концептуальна залежність. Це, у свою чергу, засвідчує те, що інші лексико-семантичні варіанти вербалізатора теж вносять вклад в актуалізацію певних когнітивних ознак концепту.

При цьому слід нагадати, що вербалізатори концепту, як зазначалося у попередньому розділі можуть бути розподілені на ядерні та периферійні. До ядерних вербалізаторів відносяться прямі номінації концепту, тобто ті лексеми, які безпосередньо експлікують концепт своїми основними лексико-семантичними варіантами. До периферійних елементів відносять мовні засоби номінації, які актуалізують концепт непрямо. У рамках нашої наукової розвідки до цього типу ми віднесемо фразеологічні одиниці та паремії.

У цьому пункті дослідницька увага буде сфокусована на аналізі прямих номінацій досліджуваної етичної категорії. На основі аналізу лексикографічних джерел [LDCE; Collins dictionary; Oxford dictionary; Cambridge dictionary] було виявлено ряд одиниць, які вербалізують категорія GOOD / ДОБРО в англійській мові. Так, зокрема до них відносимо лексему репрезент *good* та її синоніми *virtuous, worthy, moral, honest, respectable, decent, innocent, right, righteous, sound, upright*. До вербалізаторів аналізованого концепту були віднесені прикметники, оскільки на наш погляд моральні якості людини частіше за все виражаються саме прикметниковими одиницями, оскільки у мовленні вони функціонують як характеристика певного суб'єкта його дій чи ситуації. При цьому слід зазначити, що всі прикметникові одиниці звичайно мають субстантивні відповідники, які безумовно актуалізують аналізовану категорію.

Аналіз вищезазначених лексичних одиниць буде проводитися за наступною схемою:

- 1) висвітлення етимології лексеми;
- 2) виділення ознаки, що покладена в основу внутрішньої форми;
- 3) семантико-когнітивний аналіз лексеми (виділення когнітивних ознак на основі лексико-семантичних варіантів лексеми, які співіснують на синхронному мовному зрізі;
- 4) аналіз семантичних трансформацій аналізованої лексеми.

Висвітлення когнітивного змісту категорії GOOD почнемо з однойменного слова репрезентанта. Так, зокрема, лексема *good* походить від протоіндоєвропейського кореня *g^hed^h- у значенні “*to unite, be associated, suit*” – «об'єднуватися, бути згуртованими, бути корисним/підходити». Таким чином, в основу внутрішньої форми покладена ознака «об'єднаний, згуртований». Сучасний лексико-семантичний варіант, що об'єктивує аналізовану лексему “*behaving correctly or being right according to accepted moral standards*” («той, що поводиться правильно відповідно до моральних стандартів поведінки») актуалізує ознаку «морально правильна поведінка».

Однак, ця лексична одиниця має також і ряд інших значень. Так, зокрема її етимологічно перший лексико-семантичний варіант “*of a high standard or quality*” («високі стандарти та якість») актуалізує ознаку «високоякісний». *The train service is very good. (Обслуговування в потязі дуже добре)*. Значення «морально правильний» корелює із попереднім значенням на основі того, що високі стандарти в цілому стали позначати високі стандарти поведінки відповідно до моральної системи відліку.

Наступний лексико-семантичний варіант “*pleasant and enjoyable*” («приємний та такий, що приносить насолоду) актуалізує когнітивну ознаку «приємний». *Did you have a good vacation? (У тебе була гарна відпустка?)* Зв’язок з етимомом та власне з ЛСВ, що актуалізує етичну категорію GOOD, на нашу думку, пояснюється тим, що щось добре та правильне на підсвідомому рівні вважається прийнятним та отримує позитивну оцінку. Оскільки людина за своєю природою орієнтована на позитив, то об’єкт, який можна вважати добрим одночасно можна вважати і таким, що приносить задоволення.

Оскільки на ментальному рівні щось приємне одночасно переноситься в розряд бажаного, то в аналізованій лексемі виник лексико-семантичний варіант “*what you want, that is used about something that is what you want or happens in the way that you want*” («те, що ти хочеш, тобто використовується ля опису того, що проходить так, як ти бажаєш»). *That’s good news! (Це гарні новини)*. Цей ЛСВ актуалізує ознаку «бажаність».

Іншим лексико-семантичним варіантом аналізованої лексеми є “*suitable or convenient*” («належний чи зручний») об’єктивує когнітивну рису «підходящий». *It was a good place to rest. (Це було гарним місцем для відпочинку)*. Ця семантика виникла шляхом метафоричного розвитку вихідного значення «приємний». Те, що приємне для людини автоматично стає бажаним, а, отже, і підходящим, належним. Таким чином, у результаті семантичної деривації у лексемі good виникло вищезазначене значення, яке базується з попереднім на основі асоціативної спорідненості.

Подальша семантична еволюція привела до виникнення лексико-семантичного варіанту “*useful or helpful*” («корисний»), що актуалізує однойменну когнітивну ознаку «корисний». *Do you want some good advice?* (Тобі потрібна корисна порада?) Маємо наголосити на том, що ознака «належний, зручний» зазнала метафоричного переосмислення та на її основі виник лексико-семантичний варіант «корисний», оскільки те що є належним та зручним для людини осмислюється також як таке, що приносить користь.

Семантема “*behaving well and not causing any trouble*” («такий, що добре поводитьься та не викликає проблем») безпосередньою корелює з ЛСВ, що об’єктивує категорію GOOD. *The kids were as good as gold* (Діти поводитися дуже добре). Таким чином, моральна доброта асоціюється з належно гарною поведінкою, яка не викликає проблем та не перешкоджає іншим.

На основі вихідного значення «корисний» виник лексико-семантичний варіант “*likely to make you healthy, either physically or mentally*” («такий, що покращує здоров’я або фізичне або моральне»). *Fresh fruit and vegetables are good for you.* (Свіжі овочі та фрукти корисні для тебе). Це пояснюється тим, що користь в цілому асоціюється в першу чергу з користю для здоров’я, так як здоров’я це одна з найважливіших речей у світі.

Безпосередню кореляцію з внутрішньою формою лексеми *good* має її лексико-семантичний варіант “*not damaged or weak*” («неушкоджений»). *The Chancellor announced that the economy is in good shape.* (Канцлер заявив, що економіка знаходиться у гарному стані). Оскільки в етимологічному значенні аналізованої лексеми міститься образ «нероздільний, цілий», то значення неушкоджений повністю ґрунтується на ньому, так як будь-яке пошкодження тягне за собою порушення цілісності. Ця семантема актуалізує ознаку «цілісність».

Однак, мабуть найбільше актуалізація етичної категорії здійснюється лексико-семантичним варіантом “*kind and understanding about what other people need or want*” («добра та чуйна людина, яка розуміє, що інші люди бажать або у чому вони потребують»). *Dad lent me the money. He was very*

good about it. (Батько позичив мені грошей. Він дуже чуйний). Таким чином, це значення актуалізує когнітивну рису «чуйний».

Аналіз лексико-семантичних варіантів лексеми репрезентанта *good* довів, що ця одиниця актуалізує однойменну етичну категорію. Однак, на ряду з цим, це слово своїми іншими лексико-семантичними варіантами об'єктивує також інші концепти. Зважаючи на те, що всі проаналізовані семантими мають відношення метафоричної похідності та корелюють з базовою когнітивною ознакою, що покладена в основу внутрішньої форми та є етимологічно закріпленою, вважаємо що ці риси також опосередковано корелюють з аналізованою етичною категорією.

Лексична одиниця *virtuous* / *доброчесний* походить від старофранцузького слова *vertu* “*force, strength, vigor; moral strength; qualities, abilities*” «*сила, енергійність; моральна сила; якості, здібності*». В основу внутрішньої форми покладена ознака «*моральна сила*», тобто це одна із якостей фізичної особи. У сучасній англійській мові лексема має декілька лексико-семантичних варіантів. У першому значенні – *behaviour or attitudes that show high moral standards* («*поведінка або ставлення, які демонструють високі моральні стандарти*») лексична одиниця співпадає з її етимологічним трактуванням «*моральна сила*», проте демонструє реалії XXI століття. Наведемо приклад використання аналізованої лексеми в реченні *He led a life of virtue* (*Він провів благочестиве життя*). Тобто людина жила по законам моралі і ніколи їх не порушувала.

У другому значенні – *any of the cardinal virtues (prudence, justice, fortitude and temperance) or theological virtues (faith, hope and charity)* («*будь-яка з кардинальних чеснот (розсудливість, справедливість, стійкість і темперамент) або богословська (віра, надія та милосердя)*»). У внутрішній формі вербалізується ознака «*чеснота*», це моральна якість, яка притаманна праведній людині. Наприклад, у реченні “*He did, however, start off with the right credentials to become a major playwright: he considered disrespect for authority a cardinal virtue*” («*Він, однак, почав з правильних особистих якостей, щоб*

стати головним драматургом: він вважав неповагу до керівництва головною чеснотою»). Кожна людина по-різному досягає поставлених цілей і отримує те, що вона не заслуговує. У реченні лексема носить більш негативний характер і загострює увагу на особистих відносинах двох або більше людей.

У третьому значенні подана лексема позначає *“not willing to have sex, at least until you are married”* («небажання вступати у статеві стосунки принаймні до весілля»). *The story repeats the theme of the unfaithful husband and virtuous wife. (Історія повторює мотив невірного чоловіка та вірної дружини).* Ця семантика безпосередньо вербалізує досліджувану етичну категорію актуалізуючи такі когнітивні риси як «цнотливість» та «моральна чистота». Таким чином, ця одиниця усіма своїми семантемами актуалізує досліджуваний концепт.

Наступною лексемою, яку ми будемо аналізувати, є слово *worthy* / *достойний*. Вона походить від староанглійського слова *weorþ* *“value, price, price paid; worth, worthiness, merit; equivalent value amount, monetary value”* («цінність, ціна, сплачена ціна; вартість, гідність, заслуга; еквівалентна величина, грошова вартість»). В основу внутрішньої форми покладено ознаку «вартість», тобто в стародавній Англії лексема сприймалася, як матеріальний об'єкт, який має певну ціну.

За лексикографічними даними лексична одиниця «*worth*» має декілька лексико-семантичних варіантів. У першому значенні – *the value, usefulness, or importance that they are considered to have* («цінність, корисність або важливість, яку вони начебто мають») вербалізується ознака «цінність», тобто повністю відтворюється першочерговий етимологічний лексико-семантичний варіант, але він також і переосмислюється, набуває метафоричного значення. Наприклад, у реченні *“He had never had a woman of her worth as a friend”* («Він ніколи не мав жодної жінки, котра була б йому другом») лексема *worth* трактується як певна якість, яку повинна мати особистість, щоб її цінували та поважали. У другому значенні – *“the amount of something that you can buy with a particular amount of money”* («кількість того,

що ви можете придбати за певну суму грошей») виокремлюється ознака «грошова віртість» об'єкту навколишнього світу або послуги, яка надається одній або декільком людям відразу. Таким чином, цінність матеріальна корелює із цінністю моральною, що є відображенням у семантиці аналізованого вербалізатора.

Наступним вербалізатором етичної категорії GOOD є слово *moral* / *доброчесний*. Воно походить від старофранцузької одиниця *moralite* (у сучасній французькій мові *moralité*) “*moral (of a story); moral instruction; morals, moral character*” («мораль, моральний характер (в оповіданні); моральна настанова; звичаї, моральний характер»). Лексична одиниця *morality* має декілька лексико-семантичних варіантів.

У першому – “*a set of personal or social standards for good or bad behaviour and character*” («набір особистих чи соціальних стандартів щодо доброї чи поганої поведінки та характеру») вербалізується ознака «загальноприйняті норми поведінки», тобто це ті правила, які прийняті в суспільстві та яких дотримуються згідно до законів моралі. Наприклад, у реченні *They argued for a new morality based on self-sacrifice and honesty* (Вони висловилися на користь нового правила моралі, заснованого на самопожертві та чесності). У цьому контексті лексема *morality* виступає певним правилом особистої або суспільної поведінки в соціумі.

У другому значенні – “*is the belief that some behaviour is right and acceptable and that other behaviour is wrong*” («це переконання, що одна поведінка є правильною і прийнятною, а інша – неправильною») актуалізується ознака «правильна поведінка», яка заснована на особистих відчуттях до певного предмету або суб'єкту навколишнього світу. Наприклад, *I have to question the morality of forcing poor people to pay for their medical treatment* (Мені доводиться сумніватися в моральності, коли я змушую бідних людей платити за медичне лікування). Людина сумнівається в правильності свого вчинка тому, що вважає його протиправним, основується на власному досвіді.

Лексема *honest* / *чесний* походить від старофранцузького слова *oneste*, *honesté* “*respectability, decency, honorable action*” («*респектабельність, порядність, почесні дії*»). Вона має лише один лексико-семантичний варіант *the quality of being honest* («*якість бути чесним*») або *not hiding the truth or the facts about something* («*той, що не приховує правду чи факти стосовно чогось*»). Наприклад, “*She answered all my questions with her usual honesty*” («*Вона відповідала на всі мої запитання зі своєю звичайною чесністю*»). Таким чином, ця лексема вербалізує когнітивну диференційну ознаку «чесність» у етичній категорії GOOD.

Наступною аналізованою лексемою виступає *respectable* / *поважний*, яка означає “*approved of by society and considered to be morally correct*” («*той, що має суспільне визнання та вважається морально правильним*»). Це слово походить від Old French *respect* та безпосередньою від Latin *respectus* “*regard, a looking at*” буквально “*act of looking back (or often) at one*” («*озиратися на когось, дивитися назад*»). Таким чином у внутрішній формі покладено значення дивитися на когось назад. На нашу думку, така внутрішня форма пов’язана з тим, що людину, яка є морально правильною схвалюють, а отже на неї звертають більше уваги. Таким чином, когнітивною ознакою, яка покладена в основу внутрішньої форми є «схвалення».

У сучасній мові ця лексема означає “*someone who is respectable behaves in a way that is considered socially acceptable*” («*той, кого поважають поводить себе прийнятно відповідно до існуючих соціальних та моральних стандартів*»). Слід наголосити, що цей сучасний лексико-семантичний варіант актуалізує етимологічну ознаку «схвалення», «прийнятності». Наприклад, “*Put a tie on – it’ll make you look more respectable.*” («*Надінь краватку, у ній ти будеш виглядати більш респектабельно*»). Таким чином, це означає, що у сучасній мові схвалення не завжди пов’язане із внутрішніми якостями особистості, а часто залежить від зовнішності, тобто від певних формальних рис та якостей.

На основі цього лексико-семантичного варіанту у сучасній мові виникло значення “*good or satisfactory*” («гарний, задовільний»). *Her exam results were respectable enough.* (Результати її іспиту були задовільні). Таким чином відбулося розширення вихідного значення, коли моральна соціально-прийнятна поведінка стала асоціюватися з чимось добрим взагалі. Цей ЛСВ актуалізує когнітивну ознаку «задовільний».

Наступним вербалізатором аналізованої етичної категорії є *decent*, що має значення “*of a good enough standard or quality*” («гарної якості, відповідно до стандарту»). *Don't you have a decent jacket?* (У тебе є підходящий піджак?) Ця семантика актуалізує когнітивну ознаку «належний». На основі цього значення у результаті перенесення вищезазначеної когнітивної ознаки на сферу моралі виникло значення “*following moral standards that are acceptable to society*” («той, що слідує правилам моралі, які є прийнятними у суспільстві»). *Paul visited the local bars more frequently than was decent for a senior lecturer.* (Пол ходив до місцевих барів трохи частіше, ніж це було прийнятним для старшого викладача). Цей ЛСВ об'єктивує ознаку «соціально прийнятний».

Наступне значення виникло на основі перенесення вищезазначеної когнітивної ознаки на сферу зовнішності та одягу людини. Так, зокрема ця лексема означає “*wearing enough clothes so that you do not show too much of your body*” («той, що має достатньо одягу для того, щоб тіло не виглядало оголеним»). Відбулося звуження вихідного значення коли моральна поведінка в цілому стала асоціюватися з морально прийнятним стилем одягу. *Are you decent? Can I come in?* (Ви вдягнені? Я можу зайти?). Цей ЛСВ актуалізує ознаку «морально прийнятний одяг».

Лексема *righteous* “*morally correct or sensible*” («морально правильний») походить від Old English *riht* “*just, good, fair; proper, fitting; straight, not bent, direct, erect*” («підходящий, правильно стоячий, піднятий, прямий»). В основі внутрішньої форми покладено значення «прямий, незігнутий». Риса «прямий» усвідомлюється мовцями як правильна, тоді як будь-яке викривлення або

відхилення усвідомлюється як порушення або недолік. Це корелює із внутрішньою формою лексеми *good*, в основу якої покладено значення цілісний, неперервний. Прямий шлях асоціюється з вірним шляхом, тоді як викривлений веде до блукань. Наприклад, “*Do you think I was right to report them to the police?*” («*Ти думаєш я вчинив вірно з моральної точки зору, коли викликав поліцію?*»).

Слід наголосити, що на розуміння семантики цієї лексеми багато у чому вплинуло Християнство. Так, зокрема права сторона асоціюється з добром, тоді як ліва сторона зі злом. До правої сторони належать спасенні, тоді як зліва будуть знаходитися усі грішники, які не спокутували свої гріхи. Таким чином, права сторона асоціюється з моральною правильністю, тоді як ліва з розпустою та гріхом.

На основі таких трактувань у цієї лексеми виникли й інші лексико-семантичні варіанти, які у великій мірі корелюють із вищезазначеними ознаками. Так наприклад, “*the right people, places, schools etc are considered to be the best or most important*” («*належні школи, місця, люди вважаються найкращими*»). Таким чином моральна правильність стало мотиваційною основою для формування похідного значення «гарний, належний, найкращий». Потім ця лексема стала об’єктивувати вище перелічені ознаки але вже по відношенню до здоров’я. *A few days in bed will soon put you right.* (*Декілька днів у ліжку і ти одужаєш*).

Слід звернути увагу на досить значний епідигматичний потенціал основи *right*, яка стала дериваційною базою для формування таких лексем як *righteous upright*. Останнє з перелічених у своєму прямому значенні вживається як “*standing or sitting straight up*” («*сидячий чи стоячий прямо*») “*placed in a vertical position*” («*розміщений у вертикальній позиції*»). Таким чином, ці семантики об’єктивують когнітивну орієнтаційно-просторову ознаку «прямий». Ця когнітивна риса зазнає переосмислення на основі емпіричного матеріалу, оскільки прямий шлях або щось пряме в цілому є більш зрозуміли, а отже прийнятним та правильним аніж щось викривлене чи заплутане.

Лексема *sound* означає “*in good condition or healthy*” («у гарному стані або здоровий»). Це слово походить від Old English *gesund* “*sound, safe, having the organs and faculties complete and in perfect action*” («здоровий, той що має усі органи, які правильно функціонують»). Тобто етимон цієї лексеми вербалізує когнітивну рису «здоровий». Однак, ця риса зазнала когнітивного переосмислення будучи проєктованою на сферу моральних відносин, у результаті чого фізичне здоров'я стало асоціюватися зі здоров'ям морально-етичним. А, отже, новий лексико-семантичний варіант став позначати “*right, correct, free from error*” («правильний, вільний від помилок»).

Отже, усі вищезазначені лексичні одиниці можуть бути віднесеними до ядра номінативного поля морально-етичної категорії GOOD відповідно до принципу ядерно-периферійної стратифікації. Виділені когнітивні диференційні ознаки на основі аналізу семантики етимонів вербалізаторів становлять основу семантичного прототипу аналізованої категорії та висвітлюють її внутрішню форму, тобто образну основу. Сукупність цих ознак становить ядро когнітивного змісту концепту.

2.1.2 Семантико-когнітивний аналіз периферійних вербалізаторів категорії GOOD. До периферії номінативного поля морально етичної категорії GOOD ми відносимо прислів'я та фразеологізми, які її актуалізують. Відомо, що у пареміях закладена народна мудрість, яка стосується певних типових життєвих ситуацій. Однак часто у цій ділянці номінативного поля можна знайти актуалізацію ознак, які є іронічними і часто навіть суперечать одна одній. Отже, у цьому підпункті дослідницька увага буде сфокусована на аналізі прислів'їв фразеологізмів та цитат видатних людей, які стали крилатими, та відтворюються у мові в готовому вигляді.

Почнемо з аналізу відомих фраз, де зустрічається вербалізатор *good*. Так, відомою є висловлювання Бертольда Брехта “*no one can be good for long if goodness is not in demand*” «ніхто не може бути добрим довго, якщо добро не

користується попитом» (Bertolt Brecht *The Good Woman of Setzuan*). У ній актуалізується ознака «взаємності», під якою ми розуміємо, що добро осмислюється як щось, що потребує взаємних відносин, тобто воно повинно повертатися до того, хто його робить. А якщо воно нікому не потрібне, то людина може не схотіти творити добро.

Досить іронічно осмислюється аналізована категорія у наступній цитаті *“For your own good is a persuasive argument that will eventually make a man agree to his own destruction”* (Janet Frame *Faces in the Water*). Так, зокрема автор іронічно наголошує на тому, що б під фразою заради твого блага часто приховуються ворожі наміри, які націлені на руйнацію, а не на створення блага. Таким чином, в цьому прикладі актуалізується ознака «фальшивості», тобто підкреслюється що під добром можуть приховуватися фальшиві наміри.

У наступному висловлюванні автором вказується на таку ознаку добра як «скромність», «непоказовість». *“Do good by stealth, and blush to find it fame”* (Alexander Pope *Epilogue to the Satires*) (*«Роби добро тихо, та не вихваляйся, коли воно стає відомим»*). Це показує те, що добро повинне творитися тихо, не заради слави або заради того, щоб стати відомим, оскільки в такому разі воно стає показовим і втрачається його істинна сутність.

Іноді замість лексеми *good* вживається *goodness* у тому ж значенні. Наприклад, *“Goodness is easier to recognise than to define”* (W. H. Auden *I Believe*) (*«Доброту легше впізнати, а ніж дати визначення»*). Ця фраза підкреслює, що добро є ефімерною річчю, і що воно може мати різні прояви та актуалізовуватися по різному, тому його дуже важко пояснити чи дати йому визначення. Проте, істинне добро відчувається душею, тому його легко впізнати. Таким чином в цьому прикладі актуалізуються такі ознаки як «неможливість чіткого визначення», «легкість впізнавання».

Наступна цитата *“Goodness is not achieved in a vacuum, but in the company of other men, attended by love”* (*«Добро не досягається у вакуумі, воно виявляється можливим лише у компанії гарних людей, котрі мають любов у своєму серці»*) (Saul Bellow *Dangling Man*). Цей вислів актуалізує когнітивні

диференційні ознаки добра «здатність бути розділеним», «неможливість існування поза соціумом». Ну думку автора добро завжди має вектор, та направлене на когось або на щось.

Іноді добро протиставляється своїй діалектичній протилежності – злу. Саме завдяки потиставленню розкриваються його нові якісні риси. Так, зокрема у цитаті “*Nobody deserves to be praised for his goodness if he has not the power to be wicked. All other goodness is often only weakness and impotence of the will*” («Ніхто не заслуговує похвали через те, що він зробив добро, якщо в нього не було змоги творити зло») (Duc de la Rochefoucauld Maxims). Ця фраза підкреслює вольовий характер добра. Тобто, якщо людина стояла перед вибором зробити щось добре чи погане, і в неї були повноваження та влада зробити і те і інше і при цьому вона обрала добро, тільки тоді вона заслуговує на повагу та шану. Оскільки якщо людина робить щось добре через те, що вона не може зробити нічого іншого, це не приносить їй ніякої поваги, оскільки ввід людини нічого не залежить. Лише наявність вольового акту зробити щось добре навіть у ситуації коли є можливість зробити погане заслуговує на визнання. Таким чином, у цьому висловлюванні актуалізується інша ознака добра, а саме «вольовий акт», «усвідомленість», оскільки пасивне творіння добра не має цінності через те, що людина виступає лише інструментом, а не творцем.

Наступною лексемою, функціонування якої буде проаналізована у висловах є *virtue*. Так, зокрема Френсіс Бекон писав “*Virtue is like a rich stone, best plain set*” («Чеснота, це як дорогоцінний камінь, який не підносять») (Francis Bacon Essays). Ця фраза актуалізує ознаку «скромність», що є властивою доброти. На думку мислителя, чесноти не слід асболютизовувати, а також їми не треба хвалитися, вони повинні залишатися непоміченими.

Схожа ідея висувається також і у вислові Цицерона “*Virtue is its own reward*” («Чеснота вже є нагородою сама по собі»). У цій цитаті актуалізується риса «сагодостатність», що свідчить про те, що людина, яка творить добро вже автоматично отримує свою винагороду.

Лексема *morality* також стає об'єктом висловлювань відомих людей. Так, зокрема, у фразі “*Morality is a private and costly luxury*” («*Мораль – приватна та дорога розкіш*») (Henry Brooks Adams *The Education of Henry Adams*). Цей вислів підкреслює те, що мораль є властивою обмеженій кількості людей, і справжня моральність зустрічається не так вже й часто, а отже, це є причиною поваги та наслідування прикладу. У цьому висловлюванні актуалізації зазнає ознака «нерозповсюдженість» «рідкість», «обмеженість».

Фраза Марселя Пруста “*One becomes moral as soon as one is unhappy*” («*Людина стає моральною, коли вона щаслива*») (Marcel Proust *Within a Budding Grove*) вказує на зв'язок моральних чеснот та щастя. Автор наголошує на тому, що по справжньому щасливою людина може бути лише тоді, коли вона творить добро, що в свою чергу робить оточуючих щасливими. Отже, щастя індивіду є тісно взаємопов'язаним із щастям оточуючих і у цьому вислові актуалізується ознака «зв'язок із щастям».

На рідкості високих моральних принципів наголошує автор у своєму наступному вислові “*Morality is a private and costly luxury*” («*Мораль – це рідкісне та дороге явище*»). Отже, у цьому вислові підкреслюється те, що люди з високою моральністю не є дуже розповсюдженими у нашому світі.

Однак, як зазначалося раніше часто у периферійній ділянці номінативного поля можуть міститися одиниці, які вербалізують різні, протилежні, навіть взаємно виключаючі риси, оскільки різні люди можуть осмислювати певний концепт по різному більш того, конкретний вислів чи прислів'я є актуальним лише у певній ситуації.

Так, зокрема Фрідріх Ніцше, який був відомий своєю зневагою до моралі і у своїх філософських працях всіляко намагався розвіяти етичні принципи, писав “*Morality is the herd-instinct in the individual*” («*Мораль це стадний інстинкт індивідууму*»). (Friedrich Nietzsche *Die fröhliche Wissenschaft*). Таким чином, не зважаючи на зневажливе ставленні до морально-етичних категорій у цьому вислові актуалізується ознака «поширеність серед багатьох». Тобто підкреслюється те, що мораль є спільною для багатьох, а той й усіх членів

суспільства. Ця ознака суперечить вищезазначеній рисі, яка вназивала мораль рідкісним явищем. Однак це суперечення ґрунтується на різних поглядах. З одного боку, мораль є вродженою для всіх людей, з іншого – не всі люди додержуються її правил.

Наступний вислів містить вербалізатор *honest*. Вислів Наполеона Бонапарта “*The surest way to remain poor is to be an honest man*” («Найдієвіший спосіб залишатися бідним це бути чесною людиною»). У ньому актуалізується ознака «відсутність матеріальних благ». Це пов’язане з тим, що матеріальні блага концептуалізуються у людській свідомості як зло, оскільки як показує досвід вони накопичуються нечесним шляхом. Таким чином, моральні якості протиставляються матеріальним благам.

Вільям Шекспір також згадував цю чесноту “*No legacy is so rich as honesty*” (William Shakespeare All’s Well That Ends Well) («Ніяке багатство не зрівняється з чесністю»). У цьому реченні актуалізується така когнітивна ознака добра як «важливість». Однак, бард, будучи неординарною людиною висловлювався про цю чесноту і в протилежному сенсі “*Honesty’s a fool*” (William Shakespeare Othello). У цій цитаті міститься думка про те, що лише дурна людина може бути чесною. Якщо ж взяти широкий контекст цього висловлювання та проаналізувати увесь текст, то можна дійти висновку, що письменник мав на увазі те, що для сучасників героя така чеснота як чесність не є важливою, оскільки мало хто її має, а той хто має сам страждає від цього через те, що підступні люди обертають чесність чесної людини проти неї самої.

Подібну думку знаходимо і в наступному висловлюванні “*Honesty is a fine jewel, but much out of fashion*” (Thomas Fuller Gnomologia) («чесність це витончений діамант, але який зараз не в моді»). На думку письменника чесність зустрічається надто рідко, тому вона є не характерною для сучасного суспільства. У цих двох висловлюваннях актуалізується така когнітивна ознака як «рідкісність».

Таким чином у цьому підрозділі були проаналізовані периферійні елементи номінативного поля категорії GOOD, до яких відносимо усталені вислови, в яких містяться ядерні вербалізатори. У цьому пласті іноді знаходимо когнітивні диференційні ознаки, які навіть суперечать одна одній. Це пояснюється тим, що ця аналізована категорія вербалізується відповідно до різних ракурсів, а отже, може осмислюватися по різному у різних обставинах.

2.2 Когнітивний зміст етичної категорії HONOUR

2.2.1 Семантико-етимологічний аналіз ядерних вербалізаторів категорії DIGNITY. Аналіз когнітивного змісту категорії DIGNITY буде проводитися відповідно до схеми, яка була описана і застосована у попередньому підрозділі, де була проаналізована етична категорія GOOD. Обрання для аналізу саме цієї категорії пояснюється тим, що вона є безпосередньо пов'язаною із попередньою та фігурує як одна з найголовніших етичних категорій у працях лінгвістів [Сергієнко 2016; Чабан 2019].

До ядерних одиниць цієї категорії на основі аналізу лексикографічних джерел [Collins dictionary, LDCE, Oxford dictionary] відносимо лексеми репрезентанти *dignity, honour*, а також їх синоніми *decency, decorum, grace, grandeur, greatness, honor, morality, poise, prestige, quality, respectability, self-respect, stature, status, virtue*. Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що деякі вербалізатор цієї категорії об'єктивують також і вищеаналізовану категорію GOOD. Це пояснюється тим, що ці категорії осмислюються нерозривно одна від одної і в певній мірі їх ментальна репрезентація базується одна на одній. Таким чином, це вказує на неперервність семантичного континууму мову, що обумовлене неперервним характером людської концептосфери.

Будучи обмеженими об'ємом даної роботи проаналізуємо у цьому пункті ми проаналізуємо лише найбільш ключові вербалізатори досліджуваної категорії, починаючи зі слова репрезентанта *dignity*.

Словник Online Etymology Dictionary надає наступну інформацію стосовно походження аналізованої лексеми. *Dignity* (n.) early 13c., походить від старофранцузького *dignite* “*dignity, privilege, honor*” («гідність, привілей, честь»), від латинського *dignitatem* (n. *dignitas*) “*worthiness*” («гідність»), від *dignus* “*worth* (n.), *worthy, proper, fitting*” («варність, гідний, належний, пристосування») від PIE **dek-no-*, від кореня **dek-* “*to take, accept*” («узяти, приймати») [Etymology dictionary]. Таким чином в основі внутрішньої форми лежить ознака «прийнятний». Це вказує на те, що гідність концептуалізується у свідомості людини як прийятна поведінка, яка має позитивний знак схвалення та асоціюється з добром. Саме така внутрішня форма передбачає усі наступні когнітивні диференційні ознаки цієї категорії.

Сучасний лексико-семантичний варіант цієї лексеми “*the ability to behave in a calm controlled way even in a difficult situation*” («здатність поводитися спокійно та урівноважено навіть у складній ситуації») актуалізує ознаку «спокій», «врівноваженість». *He faced everything with dignity* (Він сприйняв усе з честью). Наступна семантема “*the fact of being respected or deserving respect*” («факту заслужування поваги, або стан поваги») пов'язаний з вербалізатором *respect*. *Prisoners should be treated with regard for human dignity* (Ув'язнені повинні утримуватися з повагою до їх людської гідності). Це вказує на те, що честь та гідність концептуалізуються як таке, що заслуговує схвалення у суспільстві, а отже, і поваги його членів.

Синонімічна лексема *honour* походить від Anglo-French *honour*, Old French *onor, honor* “*honor, dignity, distinction, position; victory, triumph*” (Modern French *honneur*), від Latin *honorem* “*honor, dignity, office, reputation*” («репутація, гідність»). Таким чином, можна зробити висновок що у внутрішній формі цієї лексеми покладена когнітивна риса, яка зберіглася до

наших часів. Це свідчить про те, що ця категорія є базовою та непохідною, оскільки почуття гідності було вродженим для людини з самого початку.

Сучасний лексико-семантичний варіант *“the respect that you, your family, your country etc receive from other people, which makes you feel proud”* («повага, яку людина, сім'я чи країна одержують від людей, те чим вони пишаться») об'єктивує ознаку «предмет пошани». *He was prepared even to die in order to defend the honour of his family.* (Він був готовий навіть померти, аби захистити честь родини). Зазнавши метонімічного перенесення ця семантика стала базою для виникнення нового значення *“something such as a special title or medal given to someone to show how much people respect them for what they have achieved”* («щось на кшталт особливого титулу, який надається людям у знак шани того, що вони зробили чи досягли»). *The medal is the highest honour the association can bestow* (Медаль – це найбільший знак пошани, яким академія може нагородити).

Нарешті наступний лексико-семантичний варіант безпосередньою експлікує аналізовану категорію – *“strong moral beliefs and standards of behaviour that make people respect and trust you”* («сильні моральні переконання, задяки яким людину поважають та їй довіряють»). *My father was a man of honour and great integrity* (батько був людиною честі та високих моральних принципів). Таким чином зазначені семантики актуалізують ознаку «повага», «сила» та «гідність».

Досить дієвим на нашу думку є виділення когнітивних ознак на основі аналізу синонімів ключових вербалізаторів концепту. Коллінс тезаурус подає такі синоніми: 1) *courtliness, decorum, grandeur, gravity, hauteur, loftiness, majesty, nobility, propriety, solemnity, stateliness*; 2) *elevation, eminence, excellence, glory, greatness, honour, importance, nobleness, rank, respectability, standing, station, status*; 3) *amour-propre, pride, self-esteem, self-importance, self-possession, selfregard, self-respect* 4) *good name, good report, honor, prestige, reputation, repute, respect, status*; 5) *self-respect; self-esteem; self-regard; self-worth; pride*; 6) *lordliness; gravitas; bearing; comportment; presence; mien*;

3) *status; position*; 7) *self-respect, self-worth, self-regard, pridefulness, pride*; 8) *bearing, presence, mien, gravitas, comportment, lordliness*; 9) *status, position* [Collins dictionary].

Вищезазначені лексичні одиниці є синонімами різних лексико-семантичних варіантів ключових лексем репрезентантів *honour* та *dignity*. Узагальнюючи матеріали лексикографічних джерел, можна констатувати, що концепт DIGNITY в сучасній англійській мові вербалізовано за допомогою таких слів: *self-respect, self-esteem, self-regard, self-importance, self-control, honor, pride, respect, nobility, worth, poise, merit, nobleness, regard, renown, respectability, morality, importance, rank, status, seriousness, nobility, humanness*, які передають значення самоповаги, самоконтролю, честі, шляхетності, благородства, дворянства, гордості, цінності, статусності, та словосполучень *the quality or state of being worthy, honored, or esteemed*, що вказують на стан, почуття гідності, вартості пошани і вимагають стриманої поведінки у складних ситуаціях (*the impressive behavior of someone who controls their emotions in a difficult situation*), самоповагу та самоконтроль (*sense of self-respect*), що відповідає високому соціальному статусу та посаді (*relative importance, a high or honorable rank or position*).

Для англійського народу *dignity* – це володіння високими моральними якостями, які характеризують людину, її ставлення до інших, що проявляється у діях і вчинках, які відповідають суспільним моральним нормам; ставлення оточуючих до людини, яку вважають гідною; соціальні ознаки, тобто високе становище в суспільстві; її розуміння як невід’ємної людської цінності [Чабан 2019]. Гідною особою англійці вважають ту, що поважає себе та інших, стриману в поведінці, доброзичливу, незалежних поглядів, із високими моральними якостями і, відповідно, людину, гідну високого становища в суспільстві, оскільки оцінка індивідуальності впливає із суспільної оцінки.

Гідність в англійській лінгвокультурі, як і виховання, розвиває внутрішні якості, прагне до зовнішнього визнання, знаків поваги, пошани. Усі вони є показниками значущості людини, зокрема *propriety* «пристойність»

nobility «шляхетність», *grace* «смиренність», *decency* «порядність», *worth* «цінність», *pride* «гордість», *self-respect: knowledge of one's worth and character* «самоповага як знання власної цінності та характеру»; *quality of being pleasing* «бути хорошим, добрим»; *(the quality of) being decent* «поводиться гідно, порядно»; *(regard for the) general opinion as to what is decent* «поводиться гідно, порядно відповідно до загальноприйнятої думки»; *what a person or thing is worth* цінність особи або речі, *the dignity of the emissaries* «гідність емісарів (представників)», *he behaved with great dignity* «поводиться з великою гідністю»). Англійці цінують власні риси характеру і вдачу, завдяки яким досягають високого соціального статусу, здобувають підтримку оточуючих.

Тому часто *dignity* уживають з прикметниками, які описують риси характеру, найкращі якості особи, гідної поваги інших людей: *honorable* «благородний», *worthy* «гідний», *serious* «серйозний», *calm* «спокійний», *controlled* «контрольований», *poised* «рівноважений», *respectful* «ввічливий», *respectable* «респектабельний», *important* «важливий», *formal* «формальний», *stately* «величавий», *disciplined* «дисциплінований», *selfrespecting* «самоповажний», *noble* «благородний», *excellent* «чудовий», *valuable* «цінний», *proper* «належний», *fitting* «відповідний», *elevated* «піднесений», *high* «високий», *political* «політичний», *ecclesiastical* «духовний» тощо.

Зіставлення значень синонімів експлікує специфічні ознаки для концепту DIGNITY: соціальна характеристика, поведінковий аспект (поведінка в межах соціально прийнятих стандартів), самоповага і висока оцінка внутрішніх якостей (самодостатність). Частковими синонімами всередині досліджуваної групи є іменники *nobility* і *respect*. Це вияв внутрішніх моральних якостей, що передаються основною лексемою *dignity*, а синоніми ж виражають зовнішні характеристики, розкривають визначену грань концепту: *self-respect: knowledge of one's worth and character; quality of being noble; noble character; a quality of being pleasing; a (the quality of) being decent; (regard for the) general opinion as to what is decent; what a person or thing*

is worth. Важливим аспектом людської гідності є престиж (гідність у справі, особиста думка про гідність об'єкта, тобто своєрідний імідж людини).

Окремої уваги на нашу думку заслуговує вербалізатор *nobility*, оскільки ця одиниця своїми семантемами влучно позначає основні ключові когнітивні риси гідності, які є актуальними для англійськомовного суспільства.

Лексема *noble* походить від Latin *nobilis* “*well-known, famous, renowned; excellent, superior, splendid; high-born, of superior birth*” earlier *gnobilis, literally “*knowable*”, від *gnoscere* “*to come to know*” («відмінний, найкращий, рождений у відомому роді»). Таким чином у внутрішній формі поданої лексеми знаходимо ознаку «відомий своїм походженням та перевагами».

Сучасний лексико-семантичний варіант “*the quality of being noble*” («якість шляхетності») не змінився, а залишається присутнім у семантиці сучасної лексичної одиниці у вихідному вигляді. Більш того це поняття для англійськомовної картини світу вважається певним невід’ємним лінгвокультурним концептом. Це було досліджено в дисертаційній праці [Сергієнко 2016].

Автор зазначає, що Британська шляхетність періоді є симбіозом власності, що вплинула на моральне обличчя суспільства та традиційних рис англійців, таких як, до прикладу, ретельної осмисленості, розважливості у діях, що відповідали певному рівню престижності нації. Ціннісними характеристиками концепту *NOBILITY* вважаються становище у суспільстві, статус голови відомого роду; соціальне походження; чистокровність нації; риси зовнішнього вигляду, поведінки; передача духовності молодшому поколінню; благородство, визначене ім'ям роду; ставлення до релігії; відображення шляхетності у спокої, стабільності та ін.

Таким чином, категорія *DIGNITY* в англійській мові є широко репрезентованою. Вона ґрунтується у великій мірі на категорії *GOOD*. На відміну від останньої аналізована категорія не зазнала великих змін, що засвідчує проведений семантико-етимологічний аналіз, оскільки її внутрішня форма повністю збережена та відтворена у сучасних лексико-семантичних

варіантах її вербалізаторів. Окрему увагу заслуговує категорія NOBILITY, яка концептуально пов'язана з аналізованою категорією, та складає вагомий лінгвокультурний конститuent для англійськомовної концептосфери.

2.2.2 Семантико-когнітивний аналіз периферійних вербалізаторів категорії DIGNITY. Як зазначалося у попередньому розділі до номінативного поля концепту чи категорії відносять також паремічні одиниці, фразеологізми та крилаті вислови.

Кількість фразеологічних одиниць зі словом *dignity* порівняно невелика. Першою одиницею, яку ми проаналізуємо є *stand on your dignity* – “*to demand to be treated with more respect than other people because you think you are more important*”; *Триматися з гідністю* – «належно, як треба; достойно; заслуговувати на повагу *insist on being treated with due respect*». У цьому прикладі актуалізується ознака «вимагати гідного ставлення».

Фразеологізм *beneath your dignity* – “*of too little importance or value for you to do it; below what you see as your own importance or worth; beneath one's dignity – too rude or coarse for a polite person to do, beneath smb.'s dignity*”. Це *нижче від моєї (чиєї-небудь) гідності* – «неприйняття; про те, що принижує чиюсь гідність». Таким чином гідність людини осмислюється як щось, що можна принизити або поранити.

Лексичні сполучення *to possess dignity* – «володіти почуттям власної гідності», *to maintain one's dignity* – «зберігати гідність», *to live in dignity* – «жити з гідністю», *to die in / with dignity* – «гідно (достойно) зустріти смерть» актуалізують такі ознаки категорії гідності як «збереження», «володіння», «гідна смерть». Тобто гідність концептуалізується як щось, що можна отримати, зберегти, втратити та пронести до самої смерті.

Кількість паремій з вербалізатором *dignity* дуже мала. У народному осмисленні *dignity* тлумачиться як природний стан людини, найвища цінність, яка вартує більше за матеріальні блага. На рівні паремійної репрезентації

засвідчується тісний зв'язок концепту DIGNITY із концептом доля, воля, що виступає невід'ємною складовою і необхідною умовою щасливої долі. Можемо знайти приклад порівняння жінки з речами (одяг): *A worthy woman is far more precious than jewels, strength and dignity are her clothing. Strength and dignity are her clothing, and she laughs at the time to come* [Oxford dictionary]. *Гідна жінка значно більше дорогоцінна, ніж коштовні камені, бо сила і гідність – її одяг.* Таким чином, категорія гідності осмислюється як щось, що може бути як одяга.

Dignity is one thing that can't be preserved in alcohol (Почуття власної гідності – це те, чого не можна зберегти сп'янівши). Український відповідник *Вино й горілку полюбив, честь загубив* [Cambridge dictionary]. Ця паремія вказує на те, що стан алкогольного сп'яніння позбавляє людину почуття гідності, оскільки вона не здатна себе контролювати.

There is honor among thieves [Oxford dictionary] (*Злодій від злодія не вкраде, чорт чорту роги не обламає*). Це прислів'я акцентує увагу на гідності серед злодіїв, яка направлена одна на одного. Тобто таким чином цей вербалізатор бере участь концептуалізації корпоративної етики.

Прагнення до співпраці, підтримки здорового духу партнерства і рівноправ'я виражається у фразеологізмі *Respect yourself, or no one else will respect you* [Cambridge dictionary] (*Хто себе не поважає, того й інші не будуть поважати*). Таким чином, у ньому робиться акцент на тому, що повага для себе є відправною точкою для поваги інших. Тобто актуалізується ознака взаємності.

Прислів'я *When boasting ends, there dignity begins* [Collins dictionary] (*Гідність починається, коли хвастощі закінчуються*) виражає когнітивну ознаку «скромність». Тобто гідність осмислюється як скромність, що є антонімом вихвалання та гордості. Гідна людина у цьому сенсі ніколи не виставляє себе наперед поперед інших, їй навпаки характерна скромність.

Вислів *It is thou must honor the place, not the place thee* [Oxford dictionary] (*Це ти повинен шанувати місце, не місце тебе*) вказує на те, що гідність

людини заключається в тому, що вона поважає те місце, куди вона прийшла, не принижує прав та свобод людей, які там проживають.

Прислів'я *Honour and ease are seldom bed fellows* [Collins dictionary] (*Честь і легкість – рідко товариші ліжка*) виражає когнітивну ознаку «працьовитості». Тобто гідна людина осмислюється як така, якій не є характерними лінощі. Вона здатна працювати на благо себе та суспільства.

Фраза *Honour and profit lie not all in one desk* [Oxford dictionary] (*Честь і дохід лежать не на одному столі*), актуалізує ознаку «неможливість бути чесним та багатим». Дійсно, практичний досвід підтверджує, що часто матеріальні статки є неможливими без приниження власної гідності, хабарництва, і саме це є концептуалізованим в англійськомовній картині світу в етичній категорії DIGNITY.

Схожа ідея вербалізується також і в наступному прислів'ї. *Better poor with honor than rich with shame* [Cambridge dictionary] (*Краще бідний з честю, ніж багатий з соромом*). Ця паремія вказує на те, що краще бути чесним, аніж багатим, оскільки матеріальні статки та слава – це ніщо у порівнянні з честю.

Прислів'я *Where honor ceaseth, there knowledge decreaseth* [Oxford dictionary] (*Де честь зупиняється, знання зменшується*) вказує на те, що знання неможливі без почуття честі та гідності, оскільки в такому випадку вони будуть застосовані не за призначенням, а проти самої людини.

Підсумовуючи вищезазначене слід наголосити, що вербалізаторами категорії DIGNITY виступають наступні лексеми: *respect* «повага», *self-respect* «самоповага», *self-esteem* «самооцінка», *self-regard* «самовідданість», *self-control* «самовладання», *honor* «честь», *pride* «гордість», *nobility* «шляхетність», *worth* «цінність», *importance* «важливість», *rank* «ранг», *status* «статус». А до периферії входять такі слова: *bad manners* «погані манери», *character* «характер», *decency* «порядність», *decorum* «етикет», *dishonor* «безчесність», *evil* «зло», *hauteur* «гордовитість», *immorality* «аморальність», *indecenty* «непристойність», *insignificance* «незначність», *lowliness* «покірність», *merit* «заслуга», *morality* «моральність», *nobleness*

«благородство», *perfection* «вдосконалення», *poise* «врівноваженість», *prestige* «престиж», *propriety* «присстойність», *regard* «респект», *renown* «слава», *respectability* «респектабельність», *significance* «значущість», *splendor* «велич», *standing* «статус», *stateliness* «величавість», *sublimity* «піднесеність», *worthiness* «статус», *worthlessness* «невартість» та інші.

Найважливішими рисами концепту DIGNITY у системі англійської мови є: 1) високі моральні якості; 2) повага, почуття самоповаги; 3) усвідомлення людиною своєї громадської вагомості, громадського обов'язку, власне я; 4) позитивна оцінка та репутація з боку оточуючих; 5) високий ранг, положення у суспільстві; сан, титул; 6) самоконтроль, поведінка в рамках соціально прийнятих стандартів; 7) почесні, шана; 8) гордість.

Окрім того, DIGNITY залежить від такої поведінки людини, що ґрунтується на відповідності системі моральних цінностей; демонструє позитивні моральні якості; свідчить про усвідомлення людиною своєї громадської вагомості, громадського обов'язку; визначається через систему відносин (ставлення людини до себе, інших людей, держави, суспільства); виявляється на різних рівнях. Зазначені властивості можуть стосуватися як конкретної людини, так і суспільства загалом, тобто DIGNITY може бути не лише індивідуальною, але й колективною.

ВИСНОВКИ

Проведений лінгвокогнітивний аналіз базових англійськомовних лінгвоетичних концептів дозволяє наголосити на наступних висновках. Етика – галузь філософських знань, наука про мораль, що осмислює, узагальнює, систематизує історію становлення і розвитку етичних теорій, концепцій, які обґрунтовували природу, суть, специфіку, функції моралі, закономірності її розвитку і функціонування, взаємозв'язок з іншими формами духовного та матеріального життя людей. Морально-етичні концепти належать до сфери деонтології, яка вивчає проблеми морального належного, та аксіології, що досліджує моральні цінності.

Сукупність моральних категорій складає морально етичну картину світу, що є складовою концептуальної картини світу в цілому. Поняття «картина світу» осмислюється як історично зумовлена система образів, сформованих у процесі пізнання людиною дійсності, важливими структурними компонентами якої є світосприйняття, світогляд і світобачення. Картина світу розглядається як сукупність усіх знань людини про світ, що виникає в процесі розумової діяльності людини під час її контактів зі світом, інтегрований глобальний образ світу, що відображає весь процес духовної активності людини. Концептуальна картина корелює з мовною, однак є набагато ширшою, оскільки не всі концепти отримують лінгвальні засоби вираження.

Базовою одиницею картини світу, у тому числі й лінгвоетичної картини світу є концепт, під яким ми розуміємо дискретну ментальну сутність, предметно-чуттєвий образ, що втілює в собі одиницю знання чи досвіду, є найменшою складовою концептосфери та використовується людськими, розумовими механізмами для абстрактного та образного (відірваного від предметного світу) мислення. Концепти можуть бути класифіковані

відповідно до наступних критеріїв: за змістом, за універсальністю або специфічними ознаками, за середовищем буття, за тематикою, за ступенем абстрактності, за формою вираження.

Абстрактна природа концепту дає йому змогу зберігати та відображати будь-яке явище реальності. Концепти відображають все оточуюче середовище, враховуючи культурну та етнічну складову. Ця особливість концептів, як оперативних змістовних одиниць пам'яті, передбачає виділення етичних концептів, серед яких виділяємо базові GOOD / EVIL, DUTY, RESPONSIBILITY.

Аналіз лінгвоетичних категорій проводився за наступною схемою: 1) висвітлення етимології лексеми; 2) виділення ознаки, що покладена в основу внутрішньої форми; 3) семантико-когнітивний аналіз лексеми (виділення когнітивних ознак на основі лексико-семантичних варіантів лексеми, які співіснують на синхронному мовному зрізі; 4) аналіз семантичних трансформацій аналізованої лексеми.

У філософському розумінні добро і зло – це морально-етичні категорії, в яких виражається моральна оцінка поведінки людей, а також суспільних явищ. Добро позначає сукупність позитивно оцінюваних окремою людиною або спільнотою людей умов життя, норм поведінки і моральних дій. Зло трактується як негативні явища в особистому та суспільному житті людини, що є предметом морального осуду. Базовими ядерними вербалізаторами категорії GOOD виступають *virtuous, worthy, moral, honest, respectable, decent, innocent, right, righteous, sound, upright*. У внутрішній формі цієї категорії покладено рису «цілий», «нерозділений».

До периферійних вербалізаторів належать фразеологізми та паремії, в яких зустрічаються ядерні вербалізатори. Цей пласт може містити у собі навіть протилежні за змістом когнітивні диференційні ознаки, які навіть суперечать одна одній. Це пояснюється тим, що ця аналізована категорія вербалізується відповідно до різних ракурсів, а отже, може осмислюватися по різному у різних обставинах. Антонімічною протилежністю категорії GOOD є категорія

EVIL. Семантико-когнітивний аналіз її вербалізаторів довів, що в основі останньої категорії лежить розділення, тоді як для першої характерне об'єднання.

До ядерних одиниць категорії DIGNITY відносимо лексеми репрезентанти *dignity, honour*, а також їх синоніми *decency, decorum, grace, grandeur, greatness, honor, morality, poise, prestige, quality, respectability, self-respect, stature, status, virtue*. Аналізована категорія ґрунтується у великій мірі на категорії GOOD. На відміну від останньої аналізована категорія не зазнала великих змін, що засвідчує проведений семантико-етимологічний аналіз, оскільки її внутрішня форма повністю збережена та відтворена у сучасних лексико-семантичних варіантах її вербалізаторів. Окрему увагу заслуговує категорія NOBILITY, яка концептуально пов'язана з аналізованою категорією, та складає вагомий лінгвокультурний конститuent для англійськомовної концептосфери.

Перспективою подальших досліджень може стати аналіз актуалізації когнітивних диференційних ознак етичних концептів у художньому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва : «Языки русской культуры», 1999. 896 с.
2. Бабушкин А. П. Перевод реалий в свете проблем когнитивной семантики. *Проблемы культурной адаптации текста*. Воронеж, 1999. С.11–13.
3. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж : Изд-во Воронежского госуд. ун-та, 1996. 104 с.
4. Бардина Н. В. Когнитивная конденсация как принцип этнолингвального варьирования. *Слов'янський збірник*. Одеса, 1997. Вип. 111. С. 8–14.
5. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : курс лекций по английской филологии. Тамбов : ТГУ, 2001. 123 с.
6. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. Тамбов : Тамбов-Инфо, 2001. 218 с.
7. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Тамбов, 2004. № 1. С. 18–36.
8. Вдовиченко Н. В. Дослідження морально-етичних концептів у світовому та вітчизняному мовознавстві. *Слов'янський збірник*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 17. Ч. 2. С. 27–33.
9. Вдовиченко Н. В. Етнокультурні чинники вербалізації морально-етичних концептів в українській мовній картині світу. *Мовознавчий вісник*. Київ, 2014. Вип. 18. С. 70–74.
10. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва : «Русские словари», 1996. 416 с.

11. Веремчук Е. О. Лексико-семантичне поле SPACE / КОСМОС в англійській мові : лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 253 с.
12. Витгенштейн Л. Tractatus logico-philosophicus (с параллельними коментаріями В. П. Руднева). *Избранные работы* / пер. с нем. и англ. В. П. Руднева. Москва : Изд. дом «Территория будущего», 2005. С. 14–228.
13. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва : Наука, 1985. 226 с.
14. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в Потебнянській ретроспективі. *Мовознавство*. Харків : ХНУ, 2005. № 6. С. 18–25.
15. Гусейнов А. А. Этика : учебник для студ. филос. фак.-тов вузов. Москва : Гардарики, 2000. 472 с.
16. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. *Вопросы языкознания*. Москва, 1994. № 4. С. 17–33.
17. Егорова О. А. Нравственно-оценочные категории «добро» и «зло» в лінгвокогнітивном аспекте : (на матеріалі російського і англійського мов) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19. Ульяновск, 2005. 177 с.
18. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. Київ, 2004. № 6. С. 23–35.
19. Зеленько А. С. Когнітивна лінгвістика і мовна модель світу. *Актуальні проблеми металінгвістики* : наук. зб. Київ, 1999. С. 20–23.
20. Змійова І. В. Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту добро в англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2006. 20 с.
21. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле «добро» в українській та англійській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2007. 210 с.
22. Касьян Л. А. Термин «концепт» в современной лингвистике : различные его толкования. *Вестник Югорского государственного университета*. Югра, 2010. №17. С. 50–53.

23. Кессиди Ф. Х. Этические сочинения Аристотеля. *Этика*. Москва : АСТ МОСКВА, 2006. С. 5–37.
24. Комар О. С. Етнокультурна парадигматика національно-маркованих мовних одиниць : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ : КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2009. 19 с.
25. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. Москва : ЧеРо, 2003. 349 с.
26. Кравченко А. В. Знак, значение, знание : очерк когнитивной философии языка. Иркутск : Иркутская областная типография № 1, 2001. 260 с.
27. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія. Москва : Гнозис, 2003. 375 с.
28. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Москва, 2004. № 1. С. 6–17.
29. Лотря Л. В. Концептуальная оппозиция «добро-зло» в этноязыковой картине мира : (на материале русского и чувашского языков) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.20. Чебоксары, 2004. 237 с.
30. Максимов Л. В. Очерк современной метаэтики. *Вопросы философии*. Москва, 1998. № 10. С. 39–54.
31. Малахов В. А. Этика : курс лекцій. Київ : Либідь, 2004. 384 с.
32. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие. Минск : Тетра Системс, 2004. 256 с.
33. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Минск : Беларусь, 1992. 335 с.
34. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі / пер. з нім. А. Онишко. Львів : Літопис, 2002. 320 с.
35. Пименова М. В. Типы концептов и этапы концептуального исследования. *Вестник Кемеровского государственного университета*. Кемерово, 2013. № 54. С. 127–131.

36. Плуноян В. А. К описанию африканской наивной картины мира (локализация ощущений и понимание в языке догон). *Логический анализ языка*. Москва : Индрик, 2003. С. 358–364.
37. Попов Л. М. Добро и зло в этической психологии личности. Москва : Изд-во «Инст. Психол. РАН», 2008. 240 с.
38. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ, 2007. 314 с.
39. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 191 с.
40. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 331 с.
41. Радзівєвська Т. В. Сценарний та оцінний компоненти концептів етичної сфери (на прикладі концепту гріх). *Лінгвістичні студії* : зб. статей. Черкаси : Черкаський держ. ун-т. 2002. Вип. 4. С. 141–153.
42. Радченко О. А. Лингвофилософский неоромантизм. *Вопросы языкознания*. Москва, 1993. № 2. С. 107–114.
43. Саєвич І. Г. Теорія картини світу: ключові поняття. *Лінгвістика*. Київ, 2012. № 2. С. 18–28.
44. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
45. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва : Прогресс, 1993. 350 с.
46. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке. *Язык и мышление*. Москва : Наука, 1988. С. 230–239.
47. Спиноза Б. Этика, доказанная в геометрическом порядке. Москва : Академический Проект, 2008. 336 с.
48. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры : опыт исследования. Москва : «Языки русской культуры», 1997. 989 с.
49. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая плёнка цивилизации. Москва : «Языки славянских культур», 2007. 602 с.

50. Федоров Ю. В. Концепт зла в сучасній культурі : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.02.04. Сімферополь, 2002. 24 с.
51. Філософський енциклопедичний словник / за заг. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
52. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы. Москва : КомКнига, 2006. 280 с.
53. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). Москва : Гнозис, 1994. 344 с.
54. Anderson J. R. Language, memory and thought. Hillsdale : Erlbaum, 1976. 56 p.
55. Bühler K. Theory of language : The representational function of language. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2011. 515 p.
56. Croft W. The Role of Domains. *Cognitive Linguistics*. Cambridge, 1993. Vol. 4. P. 335–370.
57. Evans V. Cognitive linguistics : An Introduction. Edingburg : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
58. Fauconnier G. Cognitive Links and Domains : Basic Aspects of Mental Space Theory. Oxford : Oxford University Press, 1994. 42 p.
59. Gardner H. The mind's new science : a history of the cognitive revolution. New York : Basic Books, 1985. 423 p.
60. Geeraerts D. Prospects and problems of prototype theory. *Linguistics*. 1989. P. 587–612.
61. Geeraerts D. The Oxford Handbook of Cognitive linguistics. Oxford : Oxford University Press, 2007. 1334 p.
62. Jackendoff R. Semantics and cognition. London : The MIT Press, 1983. 283 p.
63. Jespersen O. Language, Its Nature, Development and Origin. London : Allen and Unwin, 1922. 299 p.
64. Johnson M. Philosophical Implications of Cognitive Semantics. *Cognitive Linguistics*. Berlin : New York, 1992. P. 345–365.

65. Lakoff G. Linguistic Gestalts. *Proceedings of the Thirteenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago, 1977. P. 236–286.
66. Langacker R. W. Discourse in Cognitive Grammar. *Cognitive linguistics*. Stanford, 2001. Vol. 12, № 12. P. 143–188.
67. Meyer C. F. Introducing English Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 270 p.
68. Rosch E. On the Structure of Perceptual and Semantics Categories. *Cognitive Development and Acquisition of Language*. New York : Academic Press, 1973. P. 111–144.
69. Turner M. Reading Minds : The Study of English in the Age of Cognitive Science. New York : Princeton University Press, 1991. 318 p.
70. Ullman S. The principals of Semantics. A Linguistic approach to meaning. Oxford : Glasgow, 1959. 348 p.
71. Ungerer F. An Introduction to Cognitive Linguistics. London : Longman, 1996. 306 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

72. Cambridge dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 27.09.19).
73. Collins dictionary. URL : <https://www.collinsdictionary.com> (дата звернення: 23.08.19).
74. Etymology dictionary. URL : <https://www.etymonline.com> (дата звернення: 12.08.19).
75. Longman Dictionary of Contemporary English. URL : <https://www.Idoceonline.com> (дата звернення: 24.10.19).
76. Oxford dictionary. URL : <https://www.oxfordlearnesdictionaries.com> (дата звернення: 19.09.19).

SUMMARY

The presented paper deals with the research of peculiarities of objectifying of the ethical categories in the English language.

The object of the work can be defined as ethical categories of the English conceptual sphere while the subject is peculiarities of verbalizations of ethical categories.

The main aim of the paper is to highlight the linguocognitive peculiarities of ethical categories objectifying by means of the English language.

It determined the accomplishment of such objectives as:

- generalizing and systematizing of the material considering principles and methods of cognitive analysis.
- establish the role of moral categories in conceptual world picture;
- highlight the main linguoethical concepts;
- distinguish the scope of nuclear verbalisers of the concepts;
- carry out etymological and semantic analysis of the selected lexical units;
- single out cognitive differential features;
- describe the semantic prototype of the basic concepts.

Through semantic-cognitive analysis it becomes possible to highlight the main cognitive features of the ethical categories. It became clear that there is a direct semantic and cognitive link between the analyzed categories which proves the uninterrupted character of the conceptual system and semantic space. Nuclear verbalizers reveal the essential cognitive differential signs while periphery verbalizers are represented by means of phraseological units quotes of famous people and proverbs. For this reason, periphery has sometimes contradictory cognitive features which is explained by its large interpretational potential.

Key words: *cognitive feature, conceptual world picture, etymological analysis, etymon, verbalizer*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Гнідь Кристина Сергіївна, студентка 2 курсу, заочної форми навчання, факультету іноземної філології спеціальності 035 філологія германські мови та літератури (переклад включно) освітньої програми мова і література (англійська), адреса електронної пошти kristi.gnid42@gmail.com, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Особливості вербалізації етичних категорій в англійській мові» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент) _____